

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Лимар Тетяна Ігорівна

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ
В УКРАЇНІ**

Спеціальність 8.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студентка групи БСзм – 52
І.Ф. Хом'юк

(підпис)

Науковий керівник:
к.е.н., доцент З.К.Сороківська

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту

« ____ » _____ 201_ р.

Зав.кафедри банківської справи,

д.е.н., професор

Дзюблюк О.В.

(прізвище, ініціали)

(підпис)

Тернопіль - 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ	
1.1. Сутність системи гарантування вкладів фізичних осіб.....	7
1.2. Особливості функціонування системи гарантування вкладів	19
1.3. Роль системи гарантування вкладів фізичних осіб в забезпеченні стабільності банківського сектора.....	30
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	38
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	
2.1. Правові засади створення та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Функції ФГВФО.....	40
2.2. Організаційна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	48
2.3. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.....	56
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	69
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	
3.1. Зарубіжний досвід забезпечення функціонування систем гарантування вкладів фізичних осіб.....	71
3.2. Проблеми та перспективи розвитку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні.....	87
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	98
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	113

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Основними завданнями сучасної української економіки є підвищення капіталізації банківської сфери, збільшення обсягів інвестицій і довгострокового кредитування реального сектора економіки, розвиток іпотечного кредитування. У вирішенні цих завдань найважливіше значення має залучення в банківську сферу вільних грошових коштів громадян. Тому завдання збільшення мобілізації фінансових ресурсів фізичних осіб у вклади має для нашої країни макроекономічну значимість.

Не залучені в господарський оборот заощадження населення втрачають свою купівельну спроможність в результаті інфляції і позбавляють підприємств необхідних кредитних та інвестиційних ресурсів. Головним фактором, що перешкоджає вирішенню цього завдання, є низький рівень довіри громадян до комерційних банків, який пов'язаний з наслідками фінансової кризи.

Таким чином, щоб підвищити довіру населення до банківської системи країни, розвивати ринок банківських послуг, необхідне введення різних способів забезпечення виконання банками зобов'язань перед громадянами - вкладниками.

У такій ситуації актуальне питання розвитку системи гарантування вкладів, головна мета якої – забезпечити довіру громадськості до української банківської системи та, врешті рещт, запобігти масовій банківській кризі. Адже в такі турбулентні часи найбільш незахищеним є населення країни, а банкрутство банків може призвести не тільки до економічних та фінансових потрясінь, перебудови світової валютної системи, інформаційних війн тощо, але й до великих соціальних потрясінь, тому дослідження особливостей функціонування та шляхів удосконалення національної системи гарантування вкладників обумовили вибір об'єкта, теми дослідження та її актуальність.

Огляд літератури з теми дослідження. Розв'язання проблем, пов'язаних із вдосконаленням захисту вкладів населення, знайшли своє відображення в публікаціях вітчизняних учених: О. Дзюблюка, М. Долішного, М. Козоріз, М. Крупки, А. Мороза, М. Савлука.

Питання розвитку теорії ощадної справи давно є предметом вивчення ряду зарубіжних вчених, таких, як: Г. Десмонда, П. Роуза, Р. Келлі, Ю. Кашина, О. Лаврушина, А. Ольщаного, Г. Панової та інших. Вони вивчали проблему сутності та економічного значення заощаджень громадян як елемента інвестиційного потенціалу країни. Багато вчених займалася більш вузькою темою, присвяченій системі гарантування вкладів. Тут можна виділити таких вчених як А. Анікін, В. Виноградов, О. Вишневський, І. Ларіонова, А. Турбанов. Із зарубіжних вчених цією проблемою займалися До Гавальда, Г. Гаріс, Ж. Стуфле. Вони розробили теоретичне обґрунтування та сформулювали вимоги до практичної організації систем захисту заощаджень населення в кредитних організаціях. Розв'язання проблем, пов'язаних із вдосконаленням захисту вкладів населення, знайшли своє відображення в публікаціях вітчизняних учених: О. Дзюблюка, М. Долішного, М. Козоріз, М. Крупки, А. Мороза, М. Савлука.

Однак ряд питань гарантування вкладів фізичних осіб до цих пір є невирішеними. У першу чергу це стосується особливостей організації та функціонування системи гарантування вкладів в умовах світової економічної кризи.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є обґрунтування теоретичних основ побудови системи гарантування вкладів. З'ясування сучасного стану діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні, вивчення зарубіжного досвіду функціонування систем гарантування вкладів з метою адаптації його до вітчизняних реалій.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- дослідити теоретико-методологічні основи системи гарантування вкладів;
- визначити сутність системи гарантування вкладів, обґрунтувати принципи її побудови та різновиди;
- обґрунтувати та визначити місце системи гарантування вкладів в забезпеченні стабілізації банківського сектора;

- розглянути правові засади створення та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні;
- проаналізувати діючу практику повернення коштів вкладникам;
- узагальнити зарубіжний і вітчизняний досвід й визначити можливості удосконалення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні;
- проаналізувати тенденції та обґрунтувати напрямки розвитку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є сфера економічних відносин, що виникають між банківськими установами та вкладниками з приводу акумуляції вільних грошових на вкладних рахунках.

Предметом дослідження є діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, спрямована на захист інтересів владників та забезпечення стабільності банківської системи.

Методи дослідження. На основі діалектичного методу пізнання проведено вивчення та визначення напрямків удосконалення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб. Для дослідження сучасного стану взаємовідносин Фонду гарантування вкладів фізичних осіб із вкладниками та банківськими установами, а також НБУ використані статистичні, математичні методи, методи прогнозування, техніко-економічного і фінансового аналізу та спостереження.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, укази Президента України, нормативні документи Національного банку України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням організації системи гарантування вкладів фізичних осіб. Безпосередньо в процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- дістала подальшого розвитку класифікація форм захисту депозитів фізичних осіб, в якій, на відміну від існуючих підходів, обґрунтовано доцільність їх розподілу за ступенем забезпеченості чинним законодавством. У роботі виділено дві групи форм захисту депозитів: формалізовані (встановлені законодавством держави) і неформалізовані (не встановлені на законодавчій основі). Запропонована класифікація дає можливість більш ґрунтовно досліджувати процеси розвитку захисту депозитних вкладень у різних країнах, на різних етапах становлення ринкової економіки;

- дістали подальший розвиток теоретичні положення, які обґрунтовують поглиблення соціальних функцій держави в розробленні і реалізації механізмів захисту вкладів населення;

- удосконалено систему гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема розроблено пропозиції щодо реструктуризації ФГВФО, розширення його повноважень.

Практичне значення роботи полягає у тому, що розроблені пропозиції можуть використовуватися у процесі удосконалення функціонування та організації вітчизняної системи гарантування вкладів, зокрема побудови взаємовідносин між Фондом гарантування вкладів фізичних осіб та Національним банком України.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дипломної роботи – 113 сторінок, у тому числі на 14 із них розміщено 5 таблиць, 8 ілюстрацій, 1 додаток, список використаних джерел із 80 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ

1.1. Сутність системи гарантування вкладів фізичних осіб

У сучасних умовах у більшості ринкових економік (більше ніж у 70 країнах) функціонують спеціальні системи (колективні фонди, корпорації) гарантування вкладів. Вони гарантують вкладникам банку у разі його банкрутства відшкодування їхніх вкладів у певних межах. Міжнародна банківська практика свідчить, що система гарантування депозитів у банках та інших депозитних установах є одним з найдинамічніших прогресивних елементів банківського регулювання протягом останніх декількох десятиріч. Розвиток національних система гарантування вкладів зумовлений насамперед економічною природою та змістом діяльності банків.

Банки належать до категорії фінансових посередників, під якими розуміють осіб, що здійснюють професійну і регулярну діяльність з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників.

У США до класифікації фінансових посередників застосовують підхід, згідно з яким їх поділяють на депозитні і недепозитні установи. Під депозитними установами розуміють фінансових посередників, які створюють боргові інструменти у формі вкладів, а недепозитні установи – це, навпаки, фінансові посередники, які не створюють депозитів. До депозитних установ належать комерційні банки і ощадні установи, серед них кредитно-ощадні асоціації, ощадні банки та кредитні спілки. За питомою вагою у кредитній системі найпотужнішим і найрозвиненішим видом депозитного інституту є комерційні банки. Діяльність інших видів депозитних інститутів може відрізнятися від діяльності комерційного банку за спеціалізацією чи за корпоративною структурою, але правове регулювання діяльності банків та ощадних установ є тотожним у частині залучення депозитів. Основними видами недепозитних фінансових установ

(парабанківські фінансові посередники) є страхові компанії, пенсійні фонди, взаємні фонди та фінансові компанії [51, с.296].

Отже, основою американської класифікації фінансових посередників є проведення фінансовою установою операцій із залучення депозитів. Установу, що не займається прийманням депозитів, у США не можна кваліфікувати як банк. Інший підхід до регулювання питань фінансового посередництва за участю банків застосовують у країнах-членах Європейського Союзу. В ЄС існує широке розмаїття організаційно-правових форм фінансових посередників, які прямо не іменуються банками, але за своєю сутністю є банківськими установами. Наприклад, у Великобританії та Північній Ірландії поширені будівельні товариства, які за своїми ознаками є класичними іпотечними банками. У світлі уніфікації законодавства країн-членів ЄС та встановлення єдиних норм, що регулюють грошово-кредитну сферу, всі установи банківського типу в ЄС узагальнено іменуються кредитними установами [38, с.101].

Згідно з визначенням статті 1 Першої директиви Ради ЄС з координації законодавства, статуту та адміністративних положень, що стосуються заснування і здійснення діяльності кредитних установ, поняття «кредитна установа» означає підприємство, що займається залученням депозитів або інших коштів та видачею кредитів від свого імені та за рахунок своїх коштів. Зважаючи на це визначення, очевидно, що в ЄС критерій прийняття певним підприємством депозитів у сукупності з його діяльністю з надання кредитів, є ключовим для розуміння економічної та правової сутності кредитної установи, зокрема, банку [38, с.109].

У науковій літературі є три основні узагальнені підходи до визначення поняття «банк».

Перший підхід загальнотеоретичний і визначається тією роллю, яку відіграють банки в економічному житті. Цей підхід типовий у визначенні американського автора Джеффа Мадурі, який вказує, що банки є найважливішим видом фінансових посередників, якщо вимірювати за загальним розміром їхніх активів, які виконують критичну функцію спрямування грошових потоків від надлишкових одиниць до дефіцитних.

Другий підхід функціональний і полягає у тому, що банк є незалежним комерційним підприємством, який має свій продукт. Продуктом банку є формування платіжних засобів (грошової маси), а також різні послуги у вигляді надання кредитів, гарантій, доручень, консультацій, управління майном, тощо [8, с.19].

Третій і поширений підхід можна умовно охарактеризувати як операційний. Згідно з цим підходом банком є особа, яка здійснює певні види суто банківських операцій. Саме цей підхід використано у статті 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність» для визначення терміна «банк»: «Банк – юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб». Саме цей підхід до визначення поняття «банк» знайшов широке відображення в різних правових системах світу [23, с.17].

У США тривалий час точилася дискусія з приводу поняття «банк», у результаті якої американські дослідники у галузі банківського права дійшли висновку, що банком є установа, застрахована Федеральною корпорацією гарантування депозитів або виконує одну з двох операцій: приймає вклади до запитання чи переказні рахунки або надає комерційні кредити [43, с.193]. Отже, у США федеральний уряд гарантує у визначеному ліміті повернення депозитів вкладникам, а установи, що приймають депозити, застраховані Федеральною корпорацією гарантування депозитів, і такі установи відповідно до розділу 3 Федерального акту із гарантування депозитів іменуються банками.

Аналогічний за змістом підхід до визначення поняття «банк» застосовують у Великобританії. Англійське право не приділяє особливої уваги вичерпному визначенню поняття «банк», а розглядає його лише тією мірою, в якій мова йде про підлеглість банківської установи повноваженням Банку Англії. Відповідно до Закону про банківську діяльність 1987 року контрольні повноваження останнього

поширюються на діяльність із залучення депозитів від невизначеного кола осіб, здійснювану у вигляді промислу.

Відомий дослідник банківської справи Чарльз Дж. Вулфел вказує на те, що у широкому розумінні банком є будь-яка організація, що виконує будь-яку або всі з різних функцій банківської справи, а саме отримання, інкасація, переказ, оплата, кредитування, інвестування, обмін та обслуговування грошей і заявок на гроші як всередині країни, так і за її межами. Він також зазначає, що у вузькому розумінні термін «банк» застосовують до інститутів, які надають можливості депонувати кошти широких верств населення [51, с.300].

Незважаючи на особливості визначень поняття «банк» як кредитної або депозитної установи в окремих правових системах та у різних авторів, всі вони спільні в тому, що залучення вкладів є критичною економіко-правовою ознакою банківської діяльності, яка відрізняє банки від інших видів фінансових посередників.

Для банків вклади є головним видом пасивних операцій і, відповідно, основним ресурсом для здійснення активних кредитних операцій. Існують різноманітні форми залучення фінансових активів небанківськими фінансовими посередниками: кредитні спілки приймають пайові внески; пенсійні фонди залучають пенсійні внески; інвестиційні компанії і фонди залучають кошти у вигляді інвестицій; страхові компанії отримують оплату своїх послуг у формі страхових премій тощо. Гарантії повернення і віддача за зазначеними формами залучення коштів безпосередньо залежить від ризиків, пов'язаних з діяльністю відповідного фінансового посередника. Тому факт надання коштів такому посередникові означає згоду кредитора на участь в розподілі фінансових ризиків. Принципова відмінність вкладів у банки від інших форм залучення коштів фінансовими посередниками полягає у тому, що кошти, розміщені на депозиті в банку, підлягають гарантованому поверненню вкладникові відповідно до умов договору у повному розмірі плюс відсотки за вкладом [15, с.53]. Зобов'язання банку повернути вклад на вимогу вкладника є безумовним і не залежить від

ризиків, які виникають у банку в зв'язку з розміщенням цих коштів, також шляхом кредитування.

Оскільки банківська діяльність функціонує шляхом залучення банками коштів вкладників і розміщення банком залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, то права та економічні інтереси вкладників мають бути гарантовані від ризиків, що бере на себе банк, надаючи кредит. Поведінка вкладників є основою стабільності банківської системи. Довіра вкладників до банків сприяє збільшенню кредитних ресурсів і зростанню інвестицій в економіку, а падіння рівня довіри вкладників до банківської системи має наслідком вилучення або ненадходження коштів у кредитну систему [19, с.177].

Отже, банк самостійно бере на себе ризики, що виникають у здійсненні кредитних та інших активних операцій, і ці ризики не повинні впливати на виконання банком своїх зобов'язань перед вкладниками. Надаючи кредити, банки ризикують як власними коштами, так і коштами вкладників. Ця суперечність є причиною виникнення негативних економічних наслідків у банківській діяльності, оскільки ступінь ризику за кредитними операціями безпосередньо впливає на платоспроможність банку і його здатність повернути кошти вкладникам. Саме за цієї обставини банківський бізнес полягає насамперед в оцінюванні та керуванні ризиками. У зв'язку з цим постає закономірне питання, чи здатний самостійно банківський бізнес оптимально розв'язати проблему балансування притаманних йому ризиків і забезпечити дотримання інтересів та прав вкладників. Досвід, набутий у результаті економічних криз ХХ сторіччя, вказує на те, що невиправданий комерційний ризик банків і їхнє банкрутство має ланцюгову реакцію, яка поширюється на вкладників банку і спричиняє загальнонаціональну і навіть світову економічну кризу. Цей негативний економічний чинник притаманний більшою мірою для банків і не поширюється, або поширюється істотно менше, на діяльність небанківських фінансових посередників. За своєю природою, банки істотно залежать від проблем ліквідності й платоспроможності, оскільки вони трансформують короткострокові ліквідні

депозити в довгострокові та менш ліквідні кредити й інвестиції. Вони також надають кредити широкому колу позичальників, ризики котрих не завжди можна адекватно оцінити [3, с.48].

Вкладники можуть зазнати шкоди від їхнього банкрутства, негативні загальноекономічні наслідки ланцюгової реакції від неплатоспроможності банку та інші чинники вимушують держави формувати власні системи гарантування фінансової безпеки в банківській сфері. Ці системи складаються з декількох базових елементів:

- держане регулювання на рівні прийняття законодавчих та нормативних актів, які встановлюють правила і вимоги до ведення банківської діяльності;
- здійснення центральним банком чи іншим уповноваженим органом функцій нагляду за діяльністю банків щодо того, як вони дотримуються вимог банківського законодавства та встановлених економічних нормативів;
- виконання центральним банком функцій кредитора останньої інстанції;
- запровадження національної системи надання захисту вкладникам банків, зокрема, введення державного гарантування (гарантування) депозитів [16, с.22].

Отже, система гарантування вкладів є одним із головних інструментів забезпечення фінансової стабільності у банківському секторі економіки. За загальним правилом, система гарантування вкладів існує як система, функціонально незалежна від інших елементів банківського регулювання, хоча вона органічно взаємопов'язана з іншими компонентами структури забезпечення фінансової безпеки банківської справи. Зокрема функції, які держава виконує щодо гарантування вкладів, щільно взаємопов'язані з наглядовими повноваженнями центрального банку країни або іншого уповноваженого здійснювати банківський нагляд органу, оскільки держава, як об'єктивно зацікавлена у зменшенні розміру страхових виплат за недоступними вкладами, повинна вживати превентивні заходи, щоб запобігати неплатоспроможності банків, насамперед методами банківського нагляду [19, с.178].

Система гарантування вкладів - це комплекс заходів, спрямованих на захист вкладів і яка забезпечує їх гарантоване повернення в повному обсязі (або частково) у разі банкрутства фінансової установи.

Система гарантування вкладів базується на наступних принципах:

- обов'язковість участі в системі гарантування вкладів;
- зниження ризиків настання несприятливих наслідків для вкладників у випадку, коли банки не виконують своїх зобов'язань;
- прозорість діяльності системи гарантування вкладів;
- накопичувальний характер формування фонду обов'язкового гарантування вкладів за рахунок регулярних внесків банків-учасників системи гарантування вкладів [16, с.24].

Основне завдання системи обов'язкового гарантування банківських вкладів - захист заощаджень населення, що розміщуються на вкладах у банках.

У світовій практиці застосовується шість підходів до захисту банківських депозитів:

- недвозначна і повна відмова від надання такого захисту (до недавнього часу існувала в Новій Зеландії);
- пріоритет вимог вкладників перед вимогами інших кредиторів (Австралія до 2007-2008 рр.);
- невизначеність стосовно відшкодування вкладів;
- імпліцитна (неявна, неформалізована) гарантія;
- експліцитне (явне, формалізоване) обмежене відшкодування;
- повний експліцитний захист [28, с.22].

Важливим питанням є участь держави в системі гарантування вкладів населення.

Відокремлюють такі основні організаційні форми гарантування вкладів:

- 1) американська, коли органом гарантування є Федеральна корпорація страхування депозитів (ФКСД), яка працює під контролем державних органів (конгресу та федерального уряду) та характеризується значним рівнем самоврядування;

2) німецька, коли, навпаки, держава не має ніякого безпосереднього відношення до страхових фондів, що належать банкам-членам та управляються відповідними галузевими союзами. Приватна система гарантування вкладів, за умови її належного фінансування, може бути ефективнішою. Однак за відсутності достатнього фінансування такій системі гарантування необхідне втручання держави. Більше того, приватна система гарантування потребує жорстокого регулювання та нагляду, що суттєво знижує її ефективність;

3) змішана. Практикою доведено, що без участі держави ніяка система гарантування депозитів, як правило, не спроможна покрити втрати, пов'язані з банківською кризою. Держава повинна приймати на себе окреслені зобов'язання зі гарантування депозитів, однак однозначно визначити їх розмір і форми дуже складно [33] (рис.1.1).

Рис. 1.1. Організаційні форми систем гарантування вкладів

Захист фінансових інтересів громадян є однією з важливих соціальних завдань в багатьох країнах світу. Система гарантування вкладів обов'язкова у всіх державах-членах Європейського Співтовариства, вона діє в США, Японії, Бразилії, а також у країнах СНД – в Росії, в Казахстані та Вірменії.

Всі існуючі системи гарантування вкладів у світі можна класифікувати за рядом ознак.

1. За способами організації систем гарантування існують два основні види, які виділяються згідно з методологією Міжнародного валютного фонду:

- система позитивно виражених гарантій;

- система не виражених прямо гарантій.

Відповідно до поданої класифікації, суть цих систем можна розкрити в таких назвах, як:

- системи законодавчих гарантій (частіше іменовані як страхові системи);
- системи загальних державних гарантій (як правило називаються гарантійними).

Для першого типу систем характерна наявність законодавчо встановленої процедури відшкодування втрат вкладникам при банкрутстві банку, який входить в систему гарантування вкладів. Клієнти банку заздалегідь знають, яка страхова сума, на яку вони можуть розраховувати. Така система створює впевненість вкладників у збереженні своїх коштів завдяки її передбачуваності, а також сприяє акумулюванню вільних грошових ресурсів у банках.

Другий вид системи характеризується відсутністю чіткого законодавства, що визначає способи захисту вкладів, але при цьому передбачається, що держава гарантує вкладені в банки грошові кошти. Можливість отримати відшкодування і його сума залежатимуть від ситуації, що склалася, від прийнятого державними органами рішення, яке визначає терміни, суми і інші умови виплат. В основу цього виду системи покладено довіру громадян до держави, що характерно для країн з жорстким централізованим управлінням і з сильною залежністю банків від державних структур [38, с.27].

Питання про використання систем гарантування вкладів вирішується в кожній країні по-своєму. Наприклад, у Новій Зеландії та Австралії взагалі відмовилися від будь-яких страхових систем, але при цьому були встановлені жорсткі вимоги до розкриття інформації, що підсилило економічний контроль.

2. За організації участі банків у страховій системі виділяють:

- системи обов'язкової участі банків;
- системи добровільної участі.

Систему обов'язкового гарантування вкладів вирізняє з поміж інших участь у ній практично всіх банків, що дозволяє всім кредитним організаціям стати членами системи гарантування і дає рівні гарантії клієнтам різних банків. Але в

цьому випадку слабшає мотивація і бажання клієнтів шукати і вибрати надійний банк, а зростання банківських витрат за рахунок виплат у страховий фонд збільшує ціну банківських послуг. Подібні системи існують у США, Канаді, Фінляндії, Японії та ряді інших країн.

Добровільна система дозволяє банкам самостійно приймати рішення про участь в ній. Банки, що не беруть участь в системі гарантування вкладів, володіють меншою конкурентоспроможністю на ринку банківських послуг, так як клієнти починають з насторогою ставитись до таких банків і йдуть на ризик внесення депозиту, розраховуючи на отримання більш високого доходу [43, с.193].

Тому залучати кошти клієнтів до банківських установ, які не є членами системи гарантування вкладів можливо лише шляхом встановлення більш високих процентних ставок закладами, а банківські витрати при цьому зростають.

Незважаючи на добровільність вступу до системи гарантування регулюючі органи передбачають деякі обмеження в діяльності таких банків. Наприклад, вони можуть зажадати наявності страхового забезпечення, без якого не видаються ліцензії на здійснення конкретних операцій, банкам відмовляють стати членами банківської асоціації тощо. Таким чином, держава намагається стимулювати банки до вступу в страхову систему на основі самостійно прийнятого рішення.

3. За розмірами гарантій системи гарантування вкладів можна розділити на три різновиди:

- повні;
- обмежені;
- дискреційні.

Повні системи гарантують виплати по всіх депозитах. Це підвищує довіру з боку клієнтів.

Обмежені системи забезпечують тільки часткове покриття внесків клієнтів. В основному гарантії надаються дрібним вкладникам, які погано орієнтуються в ситуації на ринку, а для великих зберігається мотивація вірного вибору банку.

Для комерційних банків така система дозволяє полегшити роботу з дрібними клієнтами, а завдяки зниженню обсягів внесків-скоротити банківські витрати і не завищувати ціни на свої послуги. Невелика трудність використання цього виду системи полягає у визначенні розміру страхової суми депозиту [44, с.37].

Дискреційна система являє собою різновид обмеженої системи, що передбачає розширення об'єкта гарантування в періоди кризи банківської системи. У порівнянні з іншими видами вона є більш гнучкою.

4. За ступенем державної участі, системи гарантування вкладів можуть бути:

- державними;
- приватними;
- змішаними.

Державні системи найчастіше формуються при введенні обов'язкового гарантування вкладів. У цьому випадку страхова організація створюється як державна, яка діє на некомерційній основі. Ресурси цієї організації утворюються з державних коштів та внесків банків. У такій формі організовані страхові системи в США (Федеральна корпорація гарантування депозитів), у Великобританії (Фонд захисту депозитів).

У приватних системах гарантування вкладів здійснюється спеціальними організаціями, фінансування діяльності яких проводиться за рахунок внесків банків-учасників, а держава не втручається в ці процеси. Такі системи створені у Німеччині - Фонд гарантування депозитів приватних банків, у Франції - Фонд депозитного гарантування «Механізм солідарності», в Люксембурзі - Асоціація гарантування депозитів.

У змішаних системах гарантування вкладів держава і банки в рівній мірі беруть участь у формуванні ресурсів страхової організації. Прикладом є страхова система Японії, де статутний капітал «Корпорації зі гарантування депозитів», що діє з 1971 року, сформований урядом, Банком Японії та приватними банками рівними частками [47, с.19].

5. По організації фінансування виплат або способу акумулювання коштів страхового фонду системи поділяються:

- з фінансуванням;
- без фінансування.

Система гарантування вкладів з фінансуванням припускає, що для виплат страхових відшкодувань формується спеціальний фонд за рахунок регулярних внесків банків-учасників. Це сприяє зміцненню довіри до системи, а при настанні страхового випадку прискорює процес виплати відшкодування вкладникам.

У системі гарантування без попереднього фінансування необхідні для компенсації кошти знаходять тільки при виникненні необхідності, наприклад, при банкрутстві банку. Такий вид системи є менш привабливим. По-перше, при системній кризі, коли банкрутує безліч банків, зібрати потрібну суму грошей буде важко або навіть неможливо. По-друге, процес збору коштів для виплати страхового відшкодування займає певний час. Це провокує паніку серед вкладників, підриває їх довіру до всієї страхової системи. При цьому цілі системи гарантування вкладів, які полягають у швидкій ліквідації наслідків кризи та забезпечення стабільності банківської системи, не досягаються. Однак накопичений досвід розвинених країн показує, що коштів страхового фонду, особливо у випадку системної кризи, буває недостатньо. Тому в багатьох випадках використовується фінансова підтримка держави для врегулювання наслідків банківської кризи [52].

В даний час в 38 країнах застосовуються системи гарантування депозитів з попередніми фінансуванням. Наприклад в Нідерландах кошти страхового фонду формуються у разі банкрутства якогось банку і встановлено верхню межу загальної кількості зібраних коштів.

У світі немає єдиного уніфікованого підходу до побудови національної системи гарантування вкладів і її взаємодії з іншими елементами системи забезпечення фінансової стабільності у банківській сфері. Тому це питання регулюють у різних правових системах індивідуально з урахуванням структури влади у відповідній державі, політичних, економічних та історичних чинників,

тощо. Це веде нас до розгляду загальних особливостей функціонування системи гарантування вкладів.

1.2. Особливості функціонування системи гарантування вкладів

Останні декілька десятиріч у світі активно поширюється формалізована система захисту вкладників банків, яка ґрунтується на тому, що держава надає обмежені гарантії за вкладами у разі неплатоспроможності банку, що зумовлено двома чинниками. По-перше, подібна система заснована на нормах закону, що унеможлиблює двозначно тлумачити гарантійні зобов'язання держави у разі неплатоспроможності банку, як це відбувається у застосуванні перших чотирьох з наведених вище варіантів. По-друге, така система більш передбачувана й ефективна у розв'язуванні кризових проблем у банківському секторі економіки. Далі докладніше розглянемо саме систему обмеженого страхування (гарантування) вкладів. Кожна країна має власні особливості нормативного регулювання і функціонування системи гарантування вкладів. Між тим є певні універсальні риси системи гарантування вкладів, які характерні для всіх або більшості у світі систем.

Функціонування системи гарантування вкладів, зазвичай, ґрунтується на принципі обов'язкового, а інколи добровільного державного страхування банками на користь третіх осіб – вкладників своїх комерційних ризиків, які можуть призвести до неплатоспроможності банку і настання недоступності вкладів. За цим принципом кожен банк, під яким розуміють будь-яку кредитну або депозитну установу, що приймає вклади, зобов'язаний здійснювати страхові платежі у визначеному законодавством порядку та розмірі до спеціалізованого фонду страхування депозитів, щоб забезпечити виплату національним страховикам депозитів страхового покриття у межах встановленого законодавством ліміту (ліміт страхового покриття) кожному вкладникові цього банку у випадку настання недоступності вкладів. Під недоступністю вкладів розуміють неплатоспроможність банку, тобто неспроможність банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та іншими кредиторами відповідно до умов

укладених договорів. Запровадження національної системи гарантування вкладів має декілька цілей [62, с.34].

По-перше, це захист інтересів малих та середніх вкладників. Річ у тім, що малі та середні вкладники, зазвичай, є особливо вразливою категорією вкладників, оскільки вони мають менше можливостей здійснювати моніторинг фінансового стану банків. Ця категорія вкладників у визначенні банку обслуговування більше керується критерієм довіри до банку або рекомендаціями інших осіб. Великі ж вкладники, за визначенням, більше професійно орієнтовані щодо ведення бізнесу. Вибираючи банк, вони керуються насамперед фінансовими показниками та перспективами економічного розвитку конкретного банку.

По-друге, створення умов для стабілізації і розвитку національної фінансової системи через стимулювання розширеного залучення тимчасово вільних коштів вкладників у банки та запобігання вилученню вкладниками застрахованих депозитів із банків. Безумовні гарантії з боку держави стосовно повернення вкладів у неплатоспроможних банках значно збільшує рівень довіри вкладників до банку, оскільки у них з'являється впевненість у тому, що за умови неплатоспроможності банку кошти їхніх вкладів держава відшкодує у межах встановленого ліміту.

По-третє, введення державою правил функціонування платоспроможних банківських установ та застосування норм відшкодування вкладів.

По-четверте, запровадження належних заходів контролю за їхньою діяльністю, щоб запобігти банкрутству банку та подальшій виплаті гарантованих державою сум вкладів.

По-п'яте, регламентація процедури закриття збанкрутілих банків, щоб у результаті її проведення страхові виплати за вкладами були належно компенсовані, зокрема, за рахунок продажу активів банку [68, с.229].

Система гарантування вкладів має істотну перевагу над неформалізованою системою захисту інтересів вкладників за умови, що національне законодавство чітко визначає зобов'язання держави перед власниками депозитів та регламентує процедуру здійснення як страхових (гарантійних) платежів, так і страхових

(гарантійних) виплат. Законодавча визначеність з цих питань запобігає прийняттю державою волюнтаристських рішень стосовно вкладників у випадку неплатоспроможності конкретного банку. Національні системи гарантування вкладів складаються з декількох нормативно закріплених найважливіших елементів регулювання, які розглянемо далі. Національне законодавство про страхування депозитів визначає орган, на який покладаються функції страховика депозитів. Цим органом є спеціалізована установа (фонд), страхування депозитів для якої є особливим видом діяльності. Функції страховика депозитів можуть також покладатися на іншу установу, яка має регулятивні чи контрольні повноваження щодо діяльності банків, наприклад, на центральний банк, міністерство фінансів або наглядову інстанцію. Не існує єдиного набору функцій, які виконує страховик депозитів. Однак, незалежно від обсягу повноважень національного страховика депозитів у будь-якій країні, він обов'язково виконує функцію так званої «загальної каси» (рау-бох). Ця функція передбачає акумуляцію страхувальником депозитів страхових премій, що підлягають сплаті банками, та виплату страхового відшкодування в межах встановлених лімітів вкладникам за вкладами, які стали недоступними. Ця функція суто операційна і сама собою не передбачає контрольних, наглядових, регулятивних, аналітичних та інших повноважень страховика депозитів у взаємовідносинах з банками [43, с.195]. Якщо національна система гарантування вкладів передбачає виконання страховиком депозитів, крім функції «загальної каси», ще й притаманних цій системі повноважень з мінімізації ризиків настання страхових випадків (недоступності депозитів), то обсяг функцій і повноважень страховика депозитів значно розширюється. Зокрема національний страховик депозитів може бути уповноважений:

- встановлювати правила та здійснювати контроль за вступом та виходом банку з системи гарантування вкладів;

- приймати нормативні акти, які визначають вимоги та економічні нормативи до діяльності банків, щоб оптимізувати ризики системи гарантування вкладів;

- виконувати функції банківського нагляду за платоспроможністю банків і тим, як вони здійснюють депозитні та інші операції;
- перевіряти банків-учасників системи гарантування вкладів - отримувати від банків звітність за встановленими формами та проводити її аналіз;
- вимагати від банків подання тієї чи іншої інформації у межах компетенції страховика депозитів;
- застосовувати до банків заходи впливу у межах повноважень страховика депозитів;
- фінансово підтримувати банки;
- розміщувати та керувати власними активами;
- реорганізовувати та ліквідовувати неплатоспроможні банки [36, с.347].

На практиці, страховики депозитів виконують певну комбінацію із цих функцій, яка дає змогу їм ефективно в межах чинної в певній країні владної системи досягати цілей та виконувати зобов'язання.

Одним із найважливіших питань у діяльності страховика депозитів, незалежно від обсягу повноважень, є характер його взаємодії з центральним банком країни, наглядовою інстанцією за діяльністю банків (якщо функції банківського нагляду виконує інша установа ніж центральний банк) та (чи) міністерством фінансів. Страховик депозитів, який наділений повноваженнями щодо мінімізації ризиків системи гарантування вкладів, повинен мати доступ до інформації про фінансовий стан банків, щоб виявити фінансові проблеми в окремих банках та відреагувати на ці проблеми на етапі їх виникнення. Такі дані у повному обсязі має у розпорядженні наглядова інстанція чи центральний банк країни. Тому ефективна взаємодія, обмін інформацією та координація дій між страховиком депозитів і наглядовою інстанцією чи центральним банком – істотний чинник належного функціонування системи гарантування вкладів[14, с.143].

В світі страховики депозитів засновувалися в різноманітних організаційно-правових формах і мають індивідуальні характеристики стосунків з банківським надглядом, центральним банком та міністерством фінансів.

У США Федеральна корпорація страхування депозитів є незалежною урядовою установою, яка співпрацює з Федеральною резервною системою та Управлінням контролера грошового обігу і самостійно виконує більшість функцій банківського нагляду. В Канаді представники центрального банку, органу банківського нагляду і міністерства фінансів є членами ради директорів Канадської корпорації страхування депозитів, яка незалежна у своїй діяльності. У Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції та деяких інших європейських країнах функції страховика депозитів виконує орган банківського нагляду. У Великобританії страховик депозитів існує як незалежна юридична особа, укомплектована представниками органу банківського нагляду. Банк Італії відповідає як за банківський нагляд, так і за страхування депозитів. У Швеції страховик депозитів діє під егідою міністерства фінансів. У Македонії страховиком депозитів є приватна акціонерна компанія, діяльність якої контролює центральний банк. Отже, організаційно-правова структура національного страховика депозитів у кожній країні індивідуальна і залежить від побудови системи органів, які виконують регулятивні, контрольні та наглядові повноваження стосовно національної банківської системи [51, с.298].

Істотним у функціонуванні системи гарантування вкладів є членство банків та інших кредитних чи депозитних установ у схемі страхування депозитів. Розвинені системи гарантування вкладів характеризуються обов'язковим членством усіх банків та інших установ, що приймають депозити. Наприклад, в Європі тільки в Швейцарії і Македонії система гарантування вкладів передбачає добровільне членство. Серед систем гарантування вкладів добровільне членство застосовується тільки в Домініканській Республіці. Загалом добровільне членство існує в 14 з 68 систем гарантування вкладів.

Очевидно, що обов'язкове членство банків та інших депозитних установ в системі гарантування вкладів створює уніфіковані правила для функціонування всієї національної банківської системи та запобігає виникненню проблеми неправомірного чи несправедливого відбору тих чи інших банків на їх участь в системі гарантування вкладів [13, с.17].

Що стосується питань обов'язкового членства в системі гарантування вкладів, зазвичай, не існує істотних винятків щодо участі в них національних комерційних банків. Утім, підходи до участі в системі гарантування вкладів філій іноземних банків, небанківських фінансових інститутів та державних банків відрізняються. Страховики депозитів не схильні залучати зазначені категорії фінансових посередників до національної системи гарантування вкладів.

Надання гарантій відшкодування депозитів філіям іноземних банків традиційно розглядають як форму сприяння експансії іноземних банків на національному ринку банківських послуг. У зв'язку з цим філії іноземних банків, зазвичай, не потрапляють під національні системи гарантування вкладів. Між тим, останнім часом через об'єктивні процеси глобалізації економіки уведення філій іноземних банків до національних систем гарантування вкладів стало пріоритетним. Особливо гостро це питання постало в контексті інтеграційних процесів до Європейського Союзу. У статті 4 Директиви Ради ЄС № 94/19/ЄС від 30 травня 1994 року щодо схем гарантування депозитів визначено, якщо країна місця розташування банку гарантує вклади у цьому банку на рівні чи у розмірі, меншому за розмір страхового покриття у країні-члені ЄС, де міститься філія банку, то ця філія може добровільно приєднатися до національної системи гарантування вкладів у відповідній країні-члені ЄС, щоб забезпечити рівні умови для вкладників банків на всій території ЄС [17].

Небанківські фінансові посередники також усуваються з національних систем гарантування вкладів або ж до них застосовують окремі функціонально незалежні системи страхування. Таку ситуацію маємо, зокрема, якщо небанківські фінансові посередники не потрапляють під сферу банківського нагляду і до них застосовують автономний режим правового регулювання. Що стосується державних банків, то закладами у цих банках держава надає у явному чи неформалізованому вигляді необмежені державні гарантії поза межами застосування системи гарантування вкладів. Тому державні банки усуваються з національних схем страхування депозитів. Хоча у деяких випадках, зокрема, якщо

держава має намір приватизувати банк, державні банки можуть увійти до національних систем гарантування вкладів [28, с. 21].

Серед різних національних систем гарантування вкладів не існує єдності в тому, які саме види депозитів в банку підлягають страховому покриттю. Наприклад, у США страхують всі внутрішні депозити. У більшості національних системах гарантування вкладів не підлягають страхуванню міжбанківські депозити. Деякі системи гарантування вкладів вилучають із сфери страхування депозити в іноземній валюті. В більшості країн ЄС не підлягають страхуванню вклади у валюті іншій, ніж валюти країн-членів ЄС. Сучасні системи гарантування вкладів страхують депозити як фізичних, так і юридичних осіб. Страхування лише вкладів населення здійснюють у Бангладеш, Бельгії, Болгарії, Хорватії, Латвії, Литві, Македонії, Нідерландах, Румунії, Словаччині, Швейцарії, Туреччині, Україні, Чилі, Домініканській Республіці та Перу. Отже, більшість систем гарантування вкладів гарантує повернення депозитів, незалежно від особи вкладника, оскільки економічна природа вкладу не змінюється залежно від того, хто саме його вніс до банку – юридична чи фізична особа [19, с.180].

Узагальнено можна зробити висновок, що в розвинених системах гарантування вкладів страхуванню підлягає більшість вкладів, тільки з винятками. З огляду на реальний вплив системи гарантування вкладів на стан банківського сектору економіки, одним з найістотніших моментів регулювання є встановлений законодавством чи договором ліміт страхового покриття. Існує два основні способи встановлення суми страхового покриття – на один депозит чи на одного вкладника. Встановлення ліміту на один депозит не можна вважати таким, що в повній мірі відповідає принципові обмеженого покриття, оскільки його досить легко обминути відкривши декілька рахунків у різних банках. Тому встановлення ліміту страхового покриття на одного вкладника за його всіма банківськими рахунками – найпоширеніший і найоптимальніший підхід. Хоча подібний спосіб вимагає чіткої системи моніторингу з боку страховика депозитів за всіма рахунками конкретного вкладника.

Розмір страхового покриття в кожній системі гарантування вкладів безпосередньо залежить від рівня розвитку національної банківської системи та політики держави щодо сприяння залученню вкладів у банки.

Сума страхового покриття - це динамічний показник, який може змінюватися (переважно підвищується) залежно від декількох економічних чинників, а саме: рівня інфляції, зростання реальних доходів, створення нових фінансових інструментів, потреби залучати додаткові кошти в економіку. У зв'язку зі зміною цих чинників національні страховики депозитів приймають рішення про корегування чи індексацію лімітів страхового покриття. Існує думка, що більша сума страхового покриття, то ефективніша система гарантування вкладів. Останнім часом національні системи гарантування вкладів все більше стикаються з так званою проблемою «морального ризику». Суть цієї проблеми полягає у тому, що при великій сумі страхового покриття вкладники не переймаються моніторингом фінансового стану банку, оскільки вони впевнені, що держава за будь-яких обставин поверне суму вкладу. Це спричиняє вкладення коштів у сумнівні банки, які надають вкладникам привабливіші умови за рахунок проведення більш ризикових, а отже, й прибуткових операцій. З іншого боку, високий рівень страхового покриття штовхає деякі банки до безвідповідального ведення ризикових операцій, оскільки вони покладені на державні гарантії як на інструмент погашення їхніх боргових зобов'язань перед вкладниками. Зазначені вище суб'єктивні чинники невиправдано збільшують ризики неповернення банкам їхніх кредитів та інвестицій, що може призвести до неспроможності банку виконати свої зобов'язання перед вкладниками [69, с.43].

Можна говорити про загальне підвищення ризиків системи гарантування вкладів у частині виплати гарантованих сум, які б не підлягали сплаті за умови ведення банками збалансованої кредитної та інвестиційної політики. Розв'язання проблеми морального ризику перебуває у площині розширення наглядових повноважень страховика депозитів, зокрема, у сфері моніторингу за комерційними ризиками банків.

У деяких системах гарантування вкладів як методи запобігання моральних ризиків використовують такі інструменти:

- встановлення ліміту страхового покриття, відшкодування якого гарантує держава у певному процентному співвідношенні. Це дає змогу стимулювати вкладників і банки приділяти більше уваги моніторингові ризиків стосовно сум вкладів, які не гарантує страховик депозитів у межах суми страхового покриття;

- вилучення певних категорій депозитів з переліку тих, що підлягають страхуванню;

- використання окремих форм спільного страхування;

- диференціація страхових премій, які сплачують банки в системі гарантування вкладів, з урахуванням ризиковості операцій кожного банку – що більше банк приймає на себе ризиків, то вищий розмір його внесків до страхового фонду. Очевидно, що диференційований розмір ставок страхових премій стимулює банки вживати заходи для економії коштів, зменшуючи ризики при здійсненні своїх активних операцій;

- превентивне закриття проблемних банків;

- притягнення керівників банку до відповідальності за порушення встановлених вимог [64].

Суттєвим аспектом функціонування будь-якої системи гарантування вкладів є фінансування діяльності страховика депозитів. У всіх національних системах гарантування вкладів страховий фонд, за рахунок якого здійснюється страхове відшкодування у випадку неплатоспроможності банку, формується із страхових премій, що сплачують застраховані банки. Страхові премії обчислюється щорічно як певний відсоток від бази розрахунку. Basis розрахунку може бути сукупний розмір вкладів у конкретному банку, які підлягають страхуванню, або сукупний розмір зобов'язань банку за всіма депозитами як тими, що підлягають страхуванню, так і тими, які не охоплені системою страхування. Безумовно, другий варіант простіший для цілей обліку. Однак щодо його застосування виникає питання, чи правомірно вимагати від кредитно-фінансової установи, яка переважно залучає незастраховані депозити, сплату страхових премій на рівні з

банками, що залучають депозити, які підлягають обов'язковому страхуванню. Виникає ситуація, коли одна кредитно-фінансова установа фактично покриває ризики іншої. Зважаючи на цей чинник, у переважній більшості розвинених систем гарантування вкладів в Європі та Америці базою розрахунку страхових премій є саме сукупний розмір залучених банком депозитів, які підлягають страхуванню. Для нерозвинених систем гарантування вкладів Африки та Азії характерне застосування сукупних зобов'язань банку перед вкладниками як бази розрахунку страхових премій [5, с.152].

Розмір страхових премій є індивідуальним для кожної країни і залежить насамперед від рівня впливу депозитів на розвиток та стабільність банківської системи. Цей розмір у різних системах гарантування вкладів коливається від 0,005 до 2 % від відповідної бази розрахунку і в середньому становить приблизно 0,2%. У деяких системах гарантування вкладів застосовують диференційовану шкалу розміру страхових премій для різних категорій банків, яка залежить від рівня ризиків їхніх активних операцій. Заснована на оцінюванні ризиків система сплати страхових премій застосовується, зокрема, в Болгарії, Фінляндії, Угорщині, Італії, Македонії, Португалії, Румунії, Швеції, Туреччині, Аргентині, Сальвадорі, Перу, США, деяких країнах Африки та Азії. У США ця система сплати страхових премій передбачає, що найбільш стабільні банки з поміркованим рівнем ризиків активних операцій взагалі не сплачують страхових премій. Банки переважно сплачують страхові премії щорічно авансовим платежем (*ex-ante*). У низці випадків (Австрія, Бахрейн, Франція, Гібралтар, Італія, Люксембург, Нідерланди, Швейцарія та Великобританія) національна система гарантування вкладів вимагає сплати страхових премій за фактом виникнення страхового випадку (*ex-post*) - банкрутства банку. У цих випадках банки сплачують страхові премії у розмірі, потрібному для сплати страхового відшкодування вкладникам збанкрутілого банку [16, с.24].

Страхові премії – це не єдиний інструмент фінансування страхового фонду. Національні уряди схильні надавати державну підтримку системам гарантування вкладів, її ще називають «резервним фінансуванням», через кредитування чи

бюджетне фінансування витрат страхувальника депозитів у разі недостатності власних коштів страхового фонду для виплати страхового покриття.

Така ситуація об'єктивно виникає під час системних криз. Наприклад, у середині 1980-х років під час банківської кризи в США Федеральна корпорація страхування депозитів була фінансово неспроможна виконати свої страхові зобов'язання за численними фактами банкрутства банків, тому федеральний уряд надав безпрецедентну багатомільярдну фінансову підтримку національній системі гарантування вкладів. Чилі і Домініканська Республіка є двома країнами, де страховий фонд фінансують тільки за рахунок бюджетних коштів і не поповнюють за рахунок страхових премій [38, с.29].

Процедура відшкодування власникам депозитів страхового покриття є одним з ключових питань, яке регламентує національне законодавство про діяльність системи гарантування вкладів. Виплата страхового відшкодування здійснюється за фактом настання неплатоспроможності банку після ухвали рішення про його закриття. Визначення того, які саме вкладники мають отримати страхове відшкодування, в якому розмірі і в які терміни належить до компетенції національного страховика депозитів. Зокрема страховик депозитів визначає суму залишку за кожним депозитним рахунком і встановлює, чи потрапляють ці депозити під схему страхування.

Фактична виплата відшкодування за депозитами, зазвичай, розпочинається після того, як страховик систематизує звітність за депозитами та виконує інші вимоги, передбачені законодавством відповідної країни. У більшості системах гарантування вкладів після здійснення страхових виплат страховик депозитів отримує пріоритетне право на компенсацію своїх витрат за страховим відшкодуванням за рахунок продажу активів збанкрутілого банку. Суми депозитів, які перевищують розмір страхового відшкодування, підлягають виплаті вкладникам у межах процедури ліквідації банку згідно із встановленим законодавством пріоритету вимог кредиторів.

1.3. Роль системи гарантування вкладів фізичних осіб в забезпеченні стабільності банківського сектора

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки виникає необхідність у зміні вітчизняної банківської системи і, як наслідок, її модернізації.

Потреба в кардинальних реформах банківської системи є давно усвідомленою об'єктивною необхідністю. Також існує думка, що реформа банківської системи запізнилася на кілька років і необхідно вживати термінових заходів щодо її модернізації та розвитку.

Незважаючи на всі вжиті заходи щодо поліпшення банківської системи нашої країни, Національний банк України не завжди в змозі адекватно оцінювати ситуацію в банках і прогнозувати розвиток банківської системи в цілому. Необхідність корінних змін банківської системи України викликана цілим рядом об'єктивних проблем, серед яких можна виділити найбільш істотні:

- недостатня капіталізація банківської системи;
- відсутність у банків з вітчизняним капіталом довгострокових фінансових ресурсів для кредитування суб'єктів економіки;
- довіра населення до банківської системи України невелика.

Головна причина цього явища - фінансова ненадійність більшості існуючих фінансових інститутів і значні втрати населення від банкрутства вітчизняних банків у період реформ 90-х років, та в період світової фінансової кризи 2007 року.

Найтяжчим наслідком банківських криз різних країн стала тотальна криза недовіри населення до банківської системи. Ніякими адміністративними заходами неможливо змусити населення зберігати свої вільні грошові кошти в банках. Необхідним є проведення серйозних економічних заходів і створення об'єктивного нормативно - правового забезпечення функціонування системи гарантування банківських вкладів [9, с.30].

У цих умовах питання про створення системи, яка дозволила б захистити вклади громадян від ризику бути втраченими, виходить на перший план при реалізації заходів з відновлення довіри населення до вітчизняних банків.

В Україні, на даний момент існують політична і економічна нестабільність, які є наслідком:

- зниження ощадної активності та збільшення розмірів споживання за рахунок накопичувальних коштів при падінні інтересу до доходів, одержуваних у вигляді відсотка по вкладах;
- зниження активності населення з вкладення коштів у державні та корпоративні цінні папери;
- конвертація коштів з гривневих вкладів у валютні.

Перед сучасною українською державою стоять важливі завдання внутрішнього характеру, що стосуються стимулювання економічного зростання та підвищення рівня захищеності прав і законних інтересів людини і громадянина.

Останнім часом держава нашої країни стало все більше звертати увагу на практично не задіяний раніше в Україні ресурс і потенціал заощаджень населення. Оскільки саме банки відіграють роль основного посередника між інвестором і виробничим сектором, то обсяг фінансових ресурсів, що спрямовуються банками в реальну економіку, сильно обмежений. Саме тому для вітчизняного уряду, перед яким стоїть проблема економічного зростання, дуже важливо повернути довіру населення до банків, щоб акумулювати заощадження фізичних осіб у банківській системі і згодом інвестувати залучені кошти у виробництво [13, с.19].

Таким чином, економічне завдання - залучення інвестицій, нерозривно пов'язана з соціальною проблемою - захистом інтересів вкладників.

В даний час система захисту банківських вкладів існує в країнах з історично сформованою ринковою економікою, будучи при цьому невід'ємною частиною банківської системи.

Для побудови ефективно працюючої системи страхування вкладів необхідно визначити, які цілі переслідує створення цієї системи. Тобто, яких результатів від її функціонування очікує держава, банківське співтовариство і суспільство в цілому.

Держава, в першу чергу, зацікавлене в стабільному економічному зростанні, однією з умов якого є мобілізація заощаджень населення, їх залучення

в інвестиційний процес. Що стосується країн з історично сформованою ринковою економікою, найважливішу роль у цьому процесі відіграють такі установи, як недержавні пенсійні фонди та страхові компанії.

В даний час комерційні банки є переважно приватними підприємницькими структурами, вони не беруть на себе вирішення загальнодержавних або регіональних економічних і соціальних завдань, якщо це не приносить їм прибуток. Але від них вимагається розуміння того, що банківський бізнес покликаний нести певну частку відповідальності за соціально економічний стан суспільства. Тобто повинні бути знайдені такі форми взаємодії держави і банків, які будуть стимулювати їх до участі в реалізації суспільних цілей [19, с.179].

Одним з напрямків діяльності кредитних організацій є інвестиційна діяльність, у процесі якої вони інвестують не власні, а залучені кошти, а значить, ризик подібних інвестицій повністю перекладається на їх клієнтів.

Основний ризик лежить на банках, оскільки саме вони займаються ризикованою діяльністю. Якщо банк має великих вкладників і у них виникне необхідність вилучення своїх коштів, то банку доведеться шукати джерела фінансування, інакше він матиме великі проблеми. З різних причин може статися надмірне вилучення вкладів населенням, тому більшість банків ретельно відстежують склад джерел фінансування.

Таким чином, банківський сектор розраховує, що система гарантування вкладів сприятиме підвищенню привабливості банківських послуг для населення, закріпить довіру до вітчизняних кредитних установ і створить рівні конкурентні умови для банків, що залучають вклади фізичних осіб.

Що стосується самих вкладників, які не раз позбавлялися в тій чи іншій формі своїх заощаджень, то їх зацікавленість в системі гарантування вкладів полягає в прагненні зберегти право власності на свої грошові кошти, внесені у формі вкладу в банк [30, с.54].

Вкладники теж несуть певний ризик, адже не завжди відшкодовуються кошти у повному обсязі, які були внесені на депозит.

Основними цілями системи гарантування вкладів є цілі, які відповідають інтересам населення, банків і держави:

- захист прав і законних інтересів вкладників банків;
- зміцнення довіри до банківської системи;
- стимулювання залучення заощаджень населення в банківську систему

України.

На думку А.Ф.Пенкіна, можна назвати також дещо інші причини-цілі, за якими країна вводить систему гарантування вкладів, і, отже, чого вона чекає від цієї системи:

- забезпечення захисту власників невеликих вкладів;
- зміцнення довіри суспільства до банківської системи шляхом створення регламенту для реструктуризації неспроможних банків;
- мобілізація заощаджень і заохочення економічного зростання;
- забезпечення конкуренції між невеликими і новоствореними банками та великими і / або державними банками;
- встановлення меж для ризиків держави зазнати збитків при банкрутстві окремого банку або групи банків [47, с.65].

Звичайно, тільки гарантування вкладів не може забезпечити впевненості в тому, що фінансова система буде здоровою. Завдання забезпечення фінансової стабільності в країні повинна вирішуватися спільними зусиллями всіх зацікавлених органів.

Прагнення тільки за рахунок створення системи гарантування вкладів вирішити проблему недовіри суспільства до держави і банкам, забезпечити фінансову стабільність в країні неможливо без реформування всієї правової, фінансової та інституційної бази держави.

Нестабільність банківського сектору є небезпечною для національної економіки. Вона може бути спричинена різноманітними чинниками, одним з яких є паніка у середовищі клієнтів банків.

Для мінімізації таких ризиків необхідне функціонування дієвої системи гарантування вкладів, яка спроможна захистити не лише вкладників та банки, а й

банківську систему в цілому. Йдеться насамперед про якість існуючої системи гарантування вкладів. Науковці вже підкреслювали необхідність здійснення оцінки функціонування системи страхування депозитів.

С.Аржевітін зазначав необхідність реформування системи гарантування вкладів, що передбачає обґрунтовану оцінку її ризиків та основних параметрів [2, с. 4]. В.Огієнко та І.Серветник акцентували увагу на забезпеченні фінансової стійкості системи страхування депозитів, яку визначають як стабільність її функціонування, що ґрунтується на фінансовій достатності коштів системи гарантування вкладів у сукупності з наявністю законодавчо закріпленого механізму оперативного покриття дефіциту коштів – як прогнозованого, так і такого, який виникає після настання страхового випадку [52]. Вони розглядають фінансову стійкість системи гарантування вкладів ширше. Проте авторами не визначаються показники оцінки фінансової стійкості, а аналізуються методи фінансової стійкості, що поділяються на фінансові та нефінансові.

Для оцінки системи гарантування вкладів використовуються як абсолютні, так і відносні показники, які доповнюють один одного. За їх допомогою можемо з'ясувати кількісні та якісні параметри системи гарантування вкладів. Максимальний розмір депозиту, що підлягає відшкодуванню, має потужний психологічний вплив на вкладників, адже є надійним засобом підтримання довіри до банківського сектору [10, с.19]. В Україні за час існування системи гарантування банківських вкладів відбулося значне збільшення розмірів гарантованих відшкодувань: із 500 до 200 000 грн.

Системи страхування депозитів багатьох країн у відповідь на кризу 2007–2009 рр. посилили захист вкладників шляхом збільшення суми покриття або скасування франшизи.

Так, 19 країн запровадили 100-відсоткову гарантію вкладів на період кризи, 22 країни збільшили суму покриття вкладів, 7 країн запровадили тимчасові заходи щодо збільшення суми покриття [5]. Європейське співтовариство збільшило суму покриття з 20 000 до 50 000 євро на початку кризи, а відповідно до Директиви ЄС 2009/14/ЄС цей показник збільшився до 100 000 євро. Це,

можливо, засвідчує неадекватність попередніх розмірів лімітів з точки зору їх достатності для підтримання фінансової стабільності. Деякі країни збільшили розмір відшкодувань у 2,5 рази (Австрія, Німеччина, Болгарія, Латвія, США), інші – у 5 разів (Бельгія, Греція, Ірландія, Іспанія, Нідерланди) [11, с.819].

Незначне зростання відбулося у Великобританії (1,4 рази), Росії (1,8 рази), Польщі (близько 2,2 рази). Деякі країни здійснили безпрецедентне збільшення: Казахстан – у 7,1 рази, Індонезія – у 20 разів [32, с.172]. Як бачимо, спостерігаються значні відмінності між країнами щодо зміни максимального розміру відшкодування як реагування на глобальну кризу. Це зумовлюється такими відмінностями:

- докризові рівні страхового відшкодування;
- структура депозитів залежно від їх розміру;
- рівень занепокоєння вкладників.

Проте, як цілком слушно зазначає співробітник Представництва Світового банку в Україні, Білорусі та Молдові А.Пригожина, навіть суттєве збільшення гарантії за вкладеними депозитами (вдвічі більше від ВВП на душу населення) не є панацеєю для відновлення довіри вкладників та припинення паніки [33].

Максимальний розмір депозиту, що підлягає страхуванню, не дає змоги адекватно оцінити систему гарантування вкладів. Точнішу характеристику стану системи гарантування вкладів дає показник співвідношення між максимальним розміром депозитів, що підлягають страхуванню, та обсягом ВВП на душу населення. У рекомендаціях МВФ пропонується встановлювати величину покриття на рівні одно- або двократного розміру ВВП на душу населення. Проте на практиці рівень покриття у різних країнах відрізняється. Особливий вплив на нього мала криза 2007–2009 рр. Рекомендації МВФ виконують лише деякі країни – Австрія (1,5), Німеччина (1,7), Швейцарія (1,4), Швеція (1,6). Інші країни рекомендований рівень дещо перевищують – Великобританія (2,2), Ірландія (2,7), Нідерланди (2,9), Росія (2,5), Бельгія (3,2), Чехія (3,8), Іспанія (4,4) [64].

Деякі країни мають повну невідповідність рекомендаціям МВФ – Болгарія (11,4), Литва (12,5), Індонезія (82,5) [64]. Як бачимо, у розвинутих країнах рівень гарантованого відшкодування значно нижчий, ніж у тих, що розвиваються.

Перед страховиком депозитів стоїть вибір – застосовувати однакову ставку страхових внесків для всіх учасників чи диференційовані ставки, які враховують рівень ризиковості діяльності кожного банку, що визначається при моніторингу його фінансового стану. Вперше систему диференційованих страхових внесків було запроваджено Федеральною корпорацією страхування депозитів США (ФКСД, FDIC) в 1993 р. Після затвердження в червні 2009 р. Базельським комітетом з питань банківського нагляду та Міжнародною асоціацією страховиків депозитів “Основних принципів для ефективних систем страхування депозитів” (принцип 12) [6] перелік країн, які застосовують диференційовані внески, значно розширився. Наразі у світі їх налічується близько 30, що становить понад 30% від усіх країн [3]. Система диференційованих внесків застосовується у США, Канаді, Франції, Італії, Португалії, Норвегії, Фінляндії, Угорщині, Румунії, Туреччині, Аргентині, Перу, Сальвадорі, Філіппінах, Казахстані. Також вона впроваджується в Болгарії, Малайзії, Росії.

При диференціації страхових внесків застосовуються підходи, що передбачають використання кількісних, якісних показників або їх певне поєднання (дод.А).

При підходах, в яких за основу покладено кількісні критерії, до уваги можуть брати:

- дотримання банком вимог щодо капіталу;
- якість і диверсифікованість портфеля активів банку;
- достатність, волатильність та якість доходів банку;
- грошові потоки банку та спроможність залучати достатній обсяг коштів своєчасно та за прийнятною ціною;
- стабільність і диверсифікованість джерел фінансування;
- високу ймовірність ризику зміни процентної ставки, курсового та валютного ризику [10, с.22].

Застосування комплексної оцінки системи страхування депозитів забезпечить її фінансову стійкість, зменшення витрат, доступність депозитів для вкладників, скорочення строків страхових виплат, що в результаті позитивно вплине на функціонування як національної економіки в цілому, так і банківського сектору зокрема.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Банки належать до категорії фінансових посередників, під якими розуміють осіб, що здійснюють професійну і регулярну діяльність з акумуляції вільного грошового капіталу та розміщення його серед позичальників. Існування системи гарантування вкладів забезпечує вкладникам банку у разі його банкрутства відшкодування (повернення) їхніх вкладів у певних межах.

Необхідність широко впроваджувати систему страхування банківських депозитів зумовлюється наступними чинниками: загальним спадом довіри до банків; потребою надання допомоги тим банкам, які потрапили у скрутну фінансову ситуацію; потребою стабілізації фінансових ресурсів банків та усунення причин до передчасної ліквідації депозитів вкладниками, занепокоєними станом їх надійності; обов'язком захисту споживача-клієнта, який не завжди володіє достатньою інформацією про фінансову кондицію банку, якому довіряє свої заощадження.

Основні цілі, які держава в особі законодавчих органів та регулятивно-наглядових банківських органів, зокрема центрального банку, намагається досягти при створенні системи гарантування вкладів: сприяння створенню і мобілізації заощаджень, що має важливе значення для забезпечення реальних інвестицій в економіку; підвищення ступеня довіри до банківської системи; забезпечення стійкості банківської системи і грошового обороту; захист дрібних вкладників від ризиків, які вони не спроможні оцінити і врахувати у своїх економічних рішеннях.

Також гарантування вкладів певною мірою гарантує їх ліквідність, а також сприяє запобіганню масового вилучення вкладів із банків.

Проте накопичений досвід функціонування систем захисту банківських вкладів у різних країнах виявив і певні проблеми. Зокрема, наявність системи гарантування вкладів, з одного боку, спонукає банки до надмірно ризикованої діяльності, а з іншого – зменшує стимули суб'єктів економіки щодо зваженого вибору банку для розміщення вкладів, аналізу діяльності банку, в якому розміщені вклади, провокує розміщення вкладів у банках, що займаються

надмірно ризикованою діяльністю. Необхідність, подальше існування, розвиток і вдосконалення даної системи підтверджені нещодавньою кризовою ситуацією в світі.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Правові засади створення та функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні. Функції ФГВФО

Основною передумовою функціонування в Україні системи гарантування вкладів стала світова фінансова криза кінця 90-х років, яка виявила в Україні слабкість банківської системи з точки зору захисту прав та інтересів вкладників банків, і, насамперед, фізичних осіб.

Створення у 1998 р. Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на виконання Указу Президента „Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб - вкладників комерційних банків України” (№ 996 від 10 вересня 1998 р.) мало на меті захист населення від втрати заощаджень, банківської системи України від фінансової кризи та забезпечення її стабільності і стійкості, сприяння мобілізації коштів, що важливо для накопичення ресурсів для здійснення реальних інвестицій в економіку України. Законодавчим вдосконаленням даних процесів у 2001 р. стало прийняття Верховною Радою України та підписання Президентом України Закону України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” [12].

Фонд є державною спеціалізованою установою, яка виконує функції державного управління у сфері гарантування вкладів фізичних осіб. Основною ціллю діяльності Фонду в Україні є захист прав та інтересів фізичних осіб – вкладників банків, філій іноземних банків.

В умовах фінансової нестабільності зростає роль створеної у державі системи гарантування вкладів, яка може заспокоїти панічні настрої серед вкладників та мінімізувати вплив зовнішніх чинників на банківську систему. В Україні це завдання покладене на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Створення в Україні Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було зумовлено необхідністю:

- створення умов, які б стимулювали громадян тримати готівку на рахунках банківських установ;

- збільшення кредитних ресурсів банківської системи шляхом залучення заощаджень населення;

- захисту інтересів найчисленнішої частини вкладників у разі неплатоспроможності чи банкрутства через виплату відшкодування за рахунок коштів Фонду;

- забезпечення прозорості системи захисту вкладів;

- підвищення ефективності нагляду за фінансовим станом банків [19, с.181].

В основу діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб покладені наступні принципи:

- верховенства права;
- законності;
- гласності;
- публічності;
- професійної та організаційної незалежності;
- соціальної спрямованості діяльності;
- поєднання інтересів держави, вкладників та банків;
- відповідності повноважень Фонду завданням, що стоять перед Фондом та системою гарантування вкладів в цілому;
- постійної співпраці з органами фінансового контролю та банківського нагляду;
- координації діяльності з представниками банківської спільноти (учасниками та тимчасовими учасниками Фонду);
- колегіальності та єдиноначальності;
- пріоритету інтересів вкладників;
- цілеспрямованості діяльності Фонду;
- плановості діяльності Фонду;
- безперервності діяльності Фонду;
- системності діяльності Фонду;

- фінансової самостійності Фонду;
- забезпечення максимального збереження коштів;
- максимально ефективного використання коштів за мінімально можливих ризиків (інвестування вільних коштів в надійні та ліквідні інструменти);
- ефективності та цільового спрямування витрачання коштів [34, с.65].

Наведений перелік принципів діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб забезпечує узгодженість та ефективність системи юридичних норм, а також, і це найважливіше, бути безпосереднім регулятором поведінки Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у випадку, якщо існуюче регулювання суперечливе чи містить прогалини. Принципи повинні відображати загальний закон, фіксуючи при цьому істотне у певному процесі чи явищі, вони повинні виступати критерієм, нормою для прийняття чи відхилення того чи іншого положення.

Головним же в принципах діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб має бути висока ефективність їх впливу на здійснення Фондом гарантування вкладів фізичних осіб покладених на нього функцій та повноважень.

Основними повноваженнями Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є:

- здійснення процедур щодо реєстрації учасників Фонду;
- акумуляція фінансових ресурсів та інвестиційна діяльність;
- встановлення для банків форм звітності та порядку їх подання;
- встановлення порядку відшкодування Фондом коштів за вкладами фізичних осіб;
- здійснення інспекторських перевірок щодо повноти і своєчасності перерахування зборів кожним банком, а також дотримання вимог Закону та нормативно-правових актів Фонду;
- аналіз тенденцій розвитку вкладних операцій та аналіз фінансового стану банків, виявлення ризиків у їх діяльності та інформування НБУ про виявлені ризики;

- переведення банків до категорії тимчасових учасників та виключення їх з Реєстру Фонду;

- здійснення виплат гарантованих сум відшкодувань у разі настання недоступності вкладів;

- видання нормативно-правових актів з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для виконання учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду [37].

Крім того, закон повинен містити конкретні гарантії, які б унеможливили перетворення принципів на декларації.

Згідно із Законом України «Про систему гарантування вкладів» № 4452-VI від 23 лютого 2012 року розширено компетенцію Фонду, при цьому наділено його усіма необхідними повноваженнями для здійснення функцій «мінімізатора ризиків». Згідно із зазначеним законом Фонд має право здійснювати заходи з фінансового оздоровлення банків – учасників (тимчасових учасників) Фонду, призначати тимчасову адміністрацію банку щодо банків, до яких Фондом застосовано заходи з фінансового оздоровлення, здійснювати функцію ліквідатора банку. З метою фінансового оздоровлення банку Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має право:

- 1) надавати кредит банку, що потребує фінансового оздоровлення;
- 2) надавати кредит для фінансового оздоровлення банку, до якого приєднується банк, що потребує фінансового оздоровлення;
- 3) виступати поручителем за кредитом, наданим банку, що потребує фінансового оздоровлення;
- 4) розміщувати депозит в банку, що потребує фінансового оздоровлення;
- 5) здійснювати викуп акцій (часток) банку, що потребує фінансового оздоровлення, на строк до одного року [24].

На сьогоднішній день в Україні на законодавчому рівні не передбачений, а відповідно не врегульований, порядок оздоровлення проблемних фінансово-кредитних установ. Створивши Фонд, держава тим самим задекларувала своє прагнення не лише захистити вкладників від можливих втрат своїх коштів, а й

забезпечити стійкість фінансової системи в цілому. Банкрутства ж банків стійкості фінансовій системі не додають, а відтак виникає необхідність напрацювання механізму оздоровлення проблемних фінансово-кредитних установ. Міжнародний досвід переконливо доводить, що заходи з фінансового оздоровлення банку здебільшого обходяться організації зі страхування (гарантування) банківських вкладів значно дешевше, ніж виплата відшкодувань при банкрутстві банків. Тим більше, що позитивний макроекономічний ефект у цьому разі вагоміший [48, с. 40].

Дійшовши висновку, що істотним моментом при дослідженні природи систем страхування є визначення їх базових функцій можна запропонувати їх перелік для Фонду гарантування вкладів фізичних осіб:

1. Захист інтересів вкладників.

Дана функція є основною і впливає із самої назви Фонду, адже метою його діяльності є гарантування вкладів. Для її виконання необхідно сформувати достатній капітал, за рахунок щорічних відрахувань банків, а також участі держави. Згідно із Законом України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» Фонд гарантує кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду та санаційного банку відшкодування коштів за його вкладами, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150000 гривень по вкладах у кожному із таких учасників.

2. Формування й управління резервами, що передбачені для виплати вкладникам.

Функція формування резервів є, безумовно, основоположною, оскільки без мобілізованого фонду коштів неможливо здійснювати інші функції, вести мову про здійснення будь-яких виплат вкладникам чи здійснення процедур з ліквідації банків. Згідно із законодавством, передбачається обов'язкова участь банків у Фонді для якомога більшого обсягу нагромадження капіталу і гарантування вкладів фізичним особам. Тому для ефективного здійснення повноважень фонду формуються і витрачаються кошти, направлені на виплату компенсацій вкладникам у разі недоступності вкладів, зокрема, і банкрутства банку в цілому.

3. Налагодження й забезпечення організації виплат.

Відшкодування за вкладами здійснюється в готівковій або безготівковій формі.

Виплата Фондом гарантованої суми відшкодування через визначені банки-агенти здійснюється протягом трьох місяців з дня настання недоступності вкладів. А у разі ліквідації системоутворюючого банку цей строк може бути продовжено до шести місяців.

Відшкодування за вкладами можуть сплачуватися також іншим особам згідно з законодавством України (за довіреністю, заповітом тощо). При цьому строк позовної давності по зверненнях вкладників становить три роки [26, с.20].

4. Надання інформації вкладникам.

Банки-учасники Фонду зобов'язані розміщувати у всіх приміщеннях, до яких мають доступ вкладники, інформацію про систему гарантування вкладів, надавати інформацію про види вкладів, що підлягають гарантуванню Фондом, обсяги і порядок їх відшкодування. Уся необхідна інформація дублюється і на офіційному сайті Фонду для зручності ознайомлення з нею фізичних осіб. Також Фонд зобов'язаний двічі на рік за станом на 1 січня та 1 липня публікувати в офіційних засобах масової інформації реєстр учасників (тимчасових учасників) Фонду протягом одного місяця після настання зазначених строків.

5. Контроль за дотриманням банками правил участі в системі страхування та взаємодію з центральним банком країни.

Фонд здійснює перевірки розрахунків та контролює повноту і своєчасність перерахування зборів кожним учасником (тимчасовим учасником) Фонду. За несвоєчасне або неповне перерахування початкового, регулярного або спеціального зборів учасники (тимчасові учасники) протягом місяця сплачують пеню в розмірі подвійної облікової ставки Національного банку України від розміру не перерахованої суми за кожний день прострочення.

6. Нагляд за діяльністю банків.

Передбачається покладення наглядових функцій НБУ на Фонд гарантування вкладів для вдосконалення його роботи відповідно до світових стандартів, де це

активно впроваджується і приносить результати. У даному випадку Фонд матиме можливість здійснювати і безпосередньо контролювати процедуру ліквідації та банкрутства банку [26, с.21].

Отож, підсумовуючи вищенаведене можна запропонувати таке визначення структури, що розглядається: Фонд гарантування вкладів фізичних осіб - це державне неприбуткове агентство страхування вкладів власників іменних депозитних рахунків, що виконує покладені на нього функції з метою захисту інтересів дрібних вкладників, діяльність якого базується на принципах обов'язкової участі всіх банків, виплати визначеної суми коштів, що не перевищує встановлений ліміт відшкодування та повернення депозитів, здійснених як у національній, так і у іноземній валютах.

Саме створення та посилення існуючих систем захисту вкладів в банках дасть змогу відновити довіру суб'єктів економіки до банківських установ. З цією метою потрібно детально зупинитися на наявних недоліках у функціонуванні Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, виявити проблеми та проаналізувати їх.

В сучасних умовах гарантування вкладів фізичних осіб без участі держави є проблематичним. Тому Фонд гарантування вкладів фізичних осіб має статус юридичної особи, створений і функціонує як державна, економічно самостійна, спеціалізована організація, яка не має на меті отримання прибутку.

Слід визначитися й з колом кредитних установ, охоплених системою страхування вкладів. В Україні страхування вкладів є обов'язковим для банків - юридичних осіб, розташованих на її території, які зареєстровані в Державному реєстрі банків і мають ліцензію НБУ на право здійснювати банківську діяльність, за винятком банків, у яких відкликано банківську ліцензію, та Державного ощадного банку України [26, с.23]. Не включення Ощадного банку до системи страхування вкладів пояснювалося, зокрема, гарантуванням державою збереження вкладів в його установах, можливостями банку сплачувати внески, а також тим, що в ньому знаходилася значна частка вкладів.

Зауважимо, що у 1997 р. в Ощадному банку знаходилося 33,4% усіх вкладів населення в комерційних банках України, а сьогодні ж ця частка складає лише близько 7%.

Важливим є питання щодо визначення умов, за яких має здійснюватися відшкодування вкладів. У нас система страхування вкладів починає діяти з дня, коли вклади стають недоступними, тобто у разі неможливості одержання вкладу вкладником відповідно до умов договору, яка настає з дня призначення ліквідатора банку-учасника (тимчасового учасника) Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [34, с.67]. Проте в Україні здійснювати виплати закладами після оголошення банку банкрутом недоцільно. Це пов'язано, зокрема, з тим, що процедура ліквідації може затягнутися на декілька років.

На нашу думку, доцільним було б у першу чергу спрямовувати кошти від реалізації активів банку-банкрута на задоволення вимог вкладників - фізичних осіб. Це сприятиме підвищенню довіри вкладників - фізичних осіб до банківської системи, а також збільшить приплив коштів на банківські рахунки. Або ж необхідно здійснювати переказ вкладів з проблемного банку до банку, що є фінансово стійкішим.

Важливим є питання про види вкладів, що підлягають страхуванню, та про рівень страхового відшкодування. В Україні відшкодовуються всі вклади, включаючи проценти, у національній та іноземній валюті, які розміщені фізичною особою на її іменних рахунках у банку. Отже, розглядаючи питання про види вкладів, що підлягають страхуванню, слід враховувати кількість депозитів строкових і до запитання. Аналізуючи статистичні дані, бачимо, що найбільше банками залучено депозитів до одного, максимум двох років, також великою є частка депозитів на вимогу і досить мало довгострокових депозитів. Також актуальним є питання доцільності страхування вкладів в іноземній валюті. Диференціація розміру страхового внеску залежно від рівня ризиковості банку дає змогу зменшити розміри субсидювання проблемних банків фінансово стійкими, однак не ліквідує прагнення банків до проведення занадто ризикових операцій. На кінець 2012 р. Фондом було накопичено близько 3 млрд. грн. Проте ця сума є

надзвичайно малою, адже не покритиє усіх вкладів у разі банкрутства хоча б одного системного банку. В разі недостатності коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для виконання ним у повному обсязі своїх зобов'язань перед вкладниками передбачено сплату банками до нього спеціальних зборів, максимальний розмір яких не повинен перевищувати розміру щорічного регулярного збору

2.2. Організаційна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Відповідно, в межах дослідження режиму функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб окремої уваги заслуговують керівні органи Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, на яких безпосередньо покладається виконання його повноважень.

У світі використовується чимало різноманітних форм управління системами гарантування вкладів. Та головна вимога – вона повинна відтворювати функції та міру незалежності організації зі страхування депозитів від інших учасників системи забезпечення фінансової безпеки держави [36, с.348].

На сьогодні не існує жодної більш-менш уніфікованої моделі управління системами гарантування (страхування) вкладів. Кожна з таких систем формується на національному рівні з урахуванням внутрішніх особливостей. Зазвичай все залежить від того, чи створюється для управління системою гарантування (страхування) вкладів окрема самостійна організація, чи ці функції покладаються на вже існуючу. У випадку створення самостійної організації істотне значення має її організаційно-правова форма та форма власності.

Україна, пішла шляхом покладання обов'язків з управління системою гарантування вкладів на спеціально створену для цього самостійну організацію. Така організація, відповідно до чинного законодавства України, є юридичною особою публічного права, створена в організаційно-правовій формі державної (спеціалізованої) установи, чим і визначається специфіка побудови системи її керівних органів.

Організаційну структуру Фонду гарантування вкладів фізичних осіб представлено на рис.2.1.

Рис.2.1. Організаційна структура Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Відповідно до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» керівними органами Фонду є адміністративна рада та виконавча дирекція.

Адміністративна рада координує роботу Фонду щодо захисту інтересів вкладників банків - учасників (тимчасових учасників) Фонду, здійснює контроль і нагляд за діяльністю Фонду, приймає рішення в межах своїх повноважень і несе відповідальність за виконання покладених на Фонд завдань і здійснення ним своїх функцій. Виконавча ж дирекція вирішує питання, що пов'язані з поточною діяльністю Фонду [24].

Адміністративна рада Фонду складається з п'яти осіб - один представник Кабінету Міністрів України, два представники Національного банку України, один представник профільного комітету Верховної Ради України та директор - розпорядник Фонду (за посадою).

Адміністративну раду Фонду очолює голова, який щорічно обирається адміністративною радою Фонду з числа її членів. Головою адміністративної ради Фонду не може бути обраний директор - розпорядник Фонду.

Членом адміністративної ради Фонду може бути особа, яка є громадянином України, постійно проживає в Україні, має повну вищу освіту в галузі економіки, фінансів чи права, стаж роботи за фахом не менше п'яти років, бездоганну ділову репутацію і не має непогашених судимостей за вчинення корисливих злочинів. Член адміністративної ради Фонду не може бути керівником, учасником або пов'язаною особою банку [24].

Строк повноважень члена адміністративної ради Фонду, крім директора - розпорядника Фонду, становить чотири роки і може бути продовжений, але не більше ніж на один строк.

Адміністративна рада Фонду здійснює такі повноваження:

- 1) затверджує регламент адміністративної ради Фонду;
- 2) затверджує кошторис витрат Фонду;
- 3) затверджує стратегію розвитку Фонду та річний план його діяльності;
- 4) затверджує засади інвестиційної політики Фонду та щорічний інвестиційний план Фонду;
- 5) призначає на посаду та звільняє з посади директора - розпорядника Фонду;
- 6) затверджує персональний склад виконавчої дирекції Фонду за поданням директора - розпорядника Фонду;
- 7) погоджує рішення виконавчої дирекції про участь Фонду в міжнародних організаціях у сфері гарантування (страхування) депозитів;

8) затверджує рішення виконавчої дирекції Фонду про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків;

9) затверджує рішення виконавчої дирекції Фонду про залучення кредиту або безповоротної фінансової допомоги;

10) щорічно визначає аудитора для проведення аудиторської перевірки Фонду;

11) затверджує річний звіт Фонду;

12) приймає рішення про проведення позачергової аудиторської перевірки Фонду і визначає аудитора для її проведення;

13) затверджує положення про службу внутрішнього аудиту Фонду, призначає та звільняє керівника служби внутрішнього аудиту, заслуховує та затверджує звіти служби внутрішнього аудиту;

14) затверджує вимоги до розкриття інформації про діяльність Фонду;

15) затверджує порядок та умови оплати праці членів виконавчої дирекції Фонду;

16) затверджує перелік посад працівників Фонду, на які поширюються вимоги частини другої статті 16 цього Закону, визначає умови надання Фондом позик таким працівникам;

17) приймає рішення про збільшення граничного розміру відшкодування коштів за вкладками [34, с.68].

Виконавча дирекція Фонду здійснює управління поточною діяльністю Фонду і складається з п'яти членів. Директор - розпорядник Фонду та його заступники входять до складу виконавчої дирекції Фонду за посадою.

Членами виконавчої дирекції Фонду можуть бути громадяни України, які постійно проживають в Україні, мають повну вищу освіту в галузі економіки, фінансів чи права, стаж роботи за фахом не менше ніж п'ять років, бездоганну ділову репутацію, не мають непогашених судимостей за вчинення корисливих злочинів та працюють у Фонді на постійній основі. Член виконавчої дирекції Фонду не може бути керівником, учасником або пов'язаною особою банку.

Директор - розпорядник Фонду має заступників, які призначаються та звільняються ним за погодженням з адміністративною радою Фонду. Кількість заступників директора - розпорядника Фонду визначається штатним розписом, але не може перевищувати чотири особи.

Рішення виконавчої дирекції Фонду приймаються на засіданнях простою більшістю голосів за умови участі в засіданні не менше ніж чотирьох членів виконавчої дирекції. У разі рівного розподілу голосів голос директора - розпорядника Фонду є вирішальним [24].

Виконавча дирекція Фонду має такі повноваження у сфері забезпечення діяльності Фонду:

- приймає рішення про виключення банку з числа учасників Фонду;
- складає проект кошторису витрат Фонду та подає його на затвердження адміністративній раді Фонду;
- подає на затвердження адміністративній раді Фонду річний звіт Фонду;
- скликає позачергові засідання адміністративної ради Фонду;
- щорічно подає на розгляд адміністративної ради Фонду пропозиції щодо визначення аудитора для проведення аудиторської перевірки Фонду;
- визначає структуру Фонду, затверджує положення про його структурні підрозділи;
- затверджує штатний розпис Фонду, умови та форми оплати праці працівників Фонду, крім членів виконавчої дирекції Фонду;
- приймає рішення про участь Фонду у міжнародних організаціях у сфері гарантування (страхування) депозитів з подальшим погодженням цього рішення адміністративною радою Фонду;
- приймає рішення про матеріально-технічне та кадрове забезпечення діяльності Фонду в межах кошторису витрат Фонду, затвердженого адміністративною радою Фонду;
- приймає нормативно-правові акти Фонду;
- затверджує регламент виконавчої дирекції Фонду;

- подає на затвердження адміністративній раді Фонду положення про службу внутрішнього аудиту та пропозиції щодо кандидатури керівника служби внутрішнього аудиту.

Щодо джерел формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, то виконавча дирекція:

- приймає рішення про встановлення спеціального збору до Фонду або диференційованих зборів до Фонду залежно від ризиків банків;

- приймає рішення про необхідність залучення кредитів Кабінету Міністрів України, Національного банку України та/або безповоротної фінансової допомоги за рахунок Державного бюджету України;

- подає на затвердження адміністративній раді Фонду інвестиційний план Фонду;

- приймає рішення про інвестування коштів Фонду відповідно до інвестиційного плану;

- приймає рішення про нарахування та стягнення пені за несвоєчасне перерахування банком зборів до Фонду [37].

З метою забезпечення відшкодування коштів за вкладами виконавча дирекція:

- визначає порядок ведення реєстру учасників Фонду;

- визначає порядок відшкодування Фондом коштів за вкладами;

- визначає порядок ведення банками бази даних про вкладників та ведення Фондом відповідної узагальненої бази даних;

- приймає рішення про відшкодування коштів за вкладами у разі прийняття Національним банком України рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;

- затверджує порядок визначення банків-агентів та визначає на підставі цього порядку банків-агентів;

- приймає рішення про оплату Фондом витрат, пов'язаних із процедурою виведення неплатоспроможного банку з ринку, у межах кошторису витрат Фонду, затвердженого адміністративною радою Фонду.

У сфері регуляторної діяльності виконавча дирекція Фонду має такі повноваження:

- затверджує порядок проведення перевірок банків Фондом та участі працівників Фонду в інспекційних перевірках, що здійснюються Національним банком України у проблемних банках;

- приймає рішення про здійснення планових або позапланових перевірок банків Фондом чи про участь працівників Фонду в інспекційних перевірках, що здійснюються Національним банком України у проблемних банках;

- затверджує плани перевірок та результати їх здійснення;

- затверджує порядок та форми подання банками звітності до Фонду;

- приймає рішення про подання банком інформації, іншої ніж звітність [24].

Щодо сфери виведення неплатоспроможних банків з ринку виконавча дирекція:

- визначає умови та порядок здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків;

- призначає та відсторонює від виконання обов'язків уповноважену особу Фонду;

- визначає додаткові вимоги до уповноваженої особи Фонду, правила контролю за уникненням конфлікту інтересів;

- затверджує кошторис витрат Фонду на здійснення тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку в межах кошторису витрат Фонду, затвердженого адміністративною радою Фонду;

- затверджує кошторис витрат банку, пов'язаних із здійсненням тимчасової адміністрації та/або ліквідації банку;

- визначає в межах кошторису витрат Фонду, затвердженого адміністративною радою Фонду, додаткові види матеріального заохочення уповноваженої особи Фонду;

- затверджує план врегулювання та зміни до нього;

- погоджує умови відчуження активів і зобов'язань від неплатоспроможного банку на користь приймаючого банку, умови продажу неплатоспроможного банку інвестору або створення перехідного банку і його продажу інвестору;

- ухвалює рішення про надання фінансової підтримки приймаючому банку;

- затверджує звіт уповноваженої особи Фонду про виконання плану врегулювання і приймає рішення про припинення тимчасової адміністрації банку;

- звертається до Національного банку України з пропозицією про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;

- визначає порядок складання та затверджує реєстр акцептованих вимог кредиторів;

- затверджує результати інвентаризації майна банку та формування його ліквідаційної маси;

- визначає порядок та способи реалізації майна банку, що ліквідується;

- затверджує ліквідаційний баланс та звіт уповноваженої особи Фонду про завершення ліквідаційної процедури;

- за умови недоступності вкладів у банку приймає рішення про надання цільової позики банку з метою забезпечення виплат. Сума здійснених виплат вираховується із суми зобов'язань Фонду перед вкладниками в разі ліквідації банку та відшкодовується Фонду за рахунок активів банку [24].

На нашу думку, розподіл повноважень між керівними органами Фонду є нерациональним. По-перше, адміністративна рада є органом, на який повинне покладатися загальне управління Фондом та контроль за його діяльністю. Завданням адміністративної ради має стати визначення основних векторів діяльності Фонду, а також реалізація принципу стримувань та противаг. Безпосередню діяльність, пов'язану з гарантуванням вкладів, повинна здійснювати виконавча дирекція. Оскільки на виконавчу дирекцію покладаються повноваження по проведенню перевірок банків – учасників (тимчасових учасників) Фонду, вона повинна бути наділена всім необхідним інструментарієм застосування заходів впливу до виявлених порушників.

2.3. Аналіз діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб

Оцінюючи більш ніж двадцятирічну діяльність Фонду можна зробити висновки про позитивний вплив системи гарантування вкладів та її вагомий внесок у стабільність фінансової системи країни. Так, порівняно із 1999 роком:

- чисельність вкладників у учасниках (тимчасових учасниках) Фонду зросла у 7,1 разу до 32,6 млн. осіб;

- обсяг вкладів зріс у 68,7 разів до 254,2 млрд. грн.;

- середній розмір вкладу зріс від 806 до 7802 грн [61].

Якщо у 2000 році за рахунок вкладів фізичних осіб формувалось 22% зобов'язань, то станом на 01.01.2013 р. їх питома вага зросла до 33%, що свідчить про вагоме значення вкладів фізичних осіб в формуванні ресурсної бази банків.

З моменту заснування Фонду (1998 р.) до теперішнього часу розмір відшкодування за вкладами Фондом було збільшено в 300 разів і на сьогодні він складає 200 000 грн. (табл. 2.1.) Даний розмір гарантованої суми відшкодування значно перевищує розмір середнього вкладу (більш ніж у 19 разів), у 6,3 рази перевищує ВВП на душу населення (за 2012 рік – 23863 грн.) та захищає інтереси 99,3% вкладників. Підвищення граничної суми відшкодування коштів за вкладами (до 150 000 грн.) відбулось згідно із Законом України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України», який втратив чинність 31 грудня 2010 року. У зв'язку з цим, 17 листопада 2010 року адміністративною радою Фонду було прийнято рішення щодо збереження розміру відшкодування коштів за вкладами у сумі 150 000 грн., яке набуло чинності 1 січня 2011 року [61].

Останнє підвищення граничної суми відшкодування за вкладами відбулося на основі рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 21 серпня 2012 року до 200 000 грн.

Таблиця 2.1.

Динаміка зростання гарантованої суми відшкодування

Гарантована сума	Нормативно – правовий акт
500 грн.	Указ Президента України «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків України» від 10.09.1998
1200 грн.	Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001
1500 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.11.2002
2000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 17.09.2003
3000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 22.04.2004
5000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 21.04.2005
8000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 31.01.2006
15000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 24.05.2006
25000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.02.2007
50000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.08.2007
150 000 грн.	Закон України «Про першочергові запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008. Рішення адміністративної ради Фонду від 17.11.2010
200 000 грн.	Рішення адміністративної ради Фонду від 21.08.2012

Фінансові ресурси Фонду з 2000 року по 2010 рік зросли більше ніж у 67 разів і станом на 01.01.2012 р. досягли 3,4 млрд. грн. (рис.2.2.).

Як свідчать дані рис.2.2. стрімке зростання фінансових ресурсів фонду простежується починаючи із 2008 року. Певний спад фінансових ресурсів відбувся у 2010 році порівняно із 2009 роком на 912,4 млн. грн. [61].

У 2012 році Фонд продовжував акумулювати кошти для здійснення покладених на нього завдань. Станом на 01.01.2013 року фінансові ресурси Фонду склали 6 092 347,5 тис. грн., з яких 3 200 040,0 тис. грн. інвестовано в державні цінні папери, 190 307,5 тис. грн. – кошти на поточних рахунках Фонду [27].

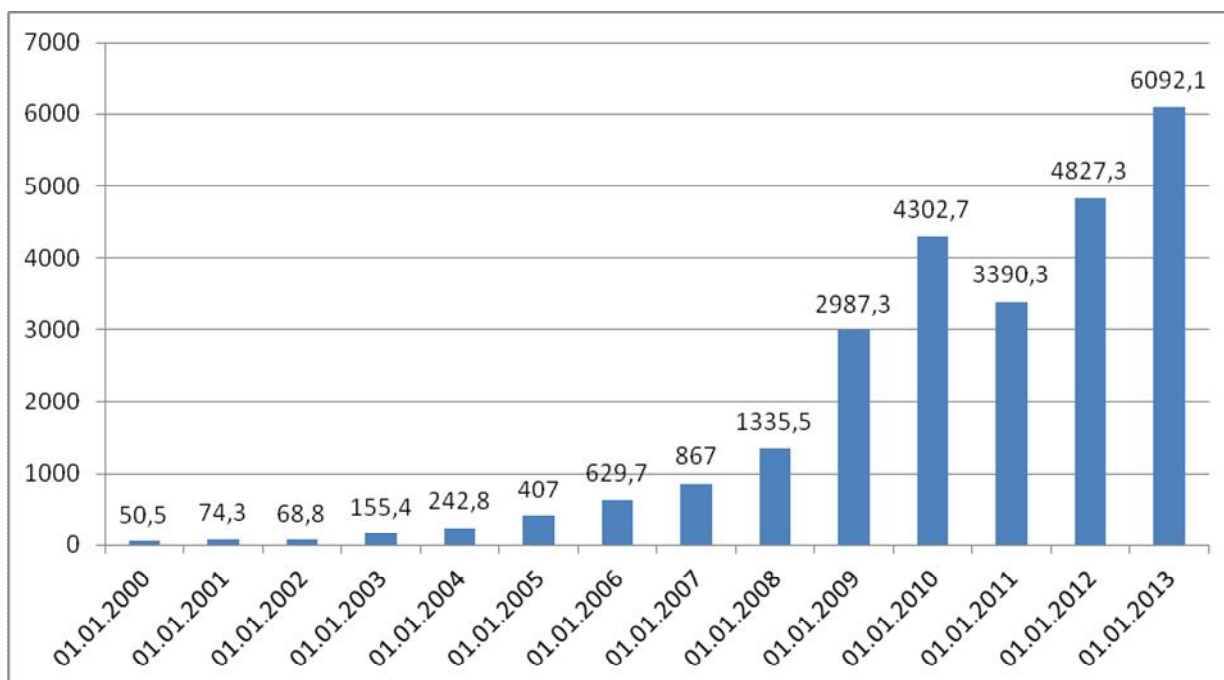

Рис. 2.2. Динаміка фінансових ресурсів Фонду гарантування вкладів, млн.грн. [61]

Надходження коштів до Фонду у 2012 р. відбувалось з таких джерел:

- початкові та регулярні збори учасників Фонду;
- пеня за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду;
- доходи від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери;
- відсотки, нараховані на залишки коштів на розрахункових рахунках

Фонду, відкритих в ОПЕРУ НБУ.

Загальна сума надходжень до Фонду протягом 2012 року складала 1 336 790,3 тис. грн. У структурі надходжень найбільшу питому вагу мали регулярний збір – 71,87% та чистий дохід від інвестування коштів в державні цінні папери – 26,01% (рис. 2.3.).

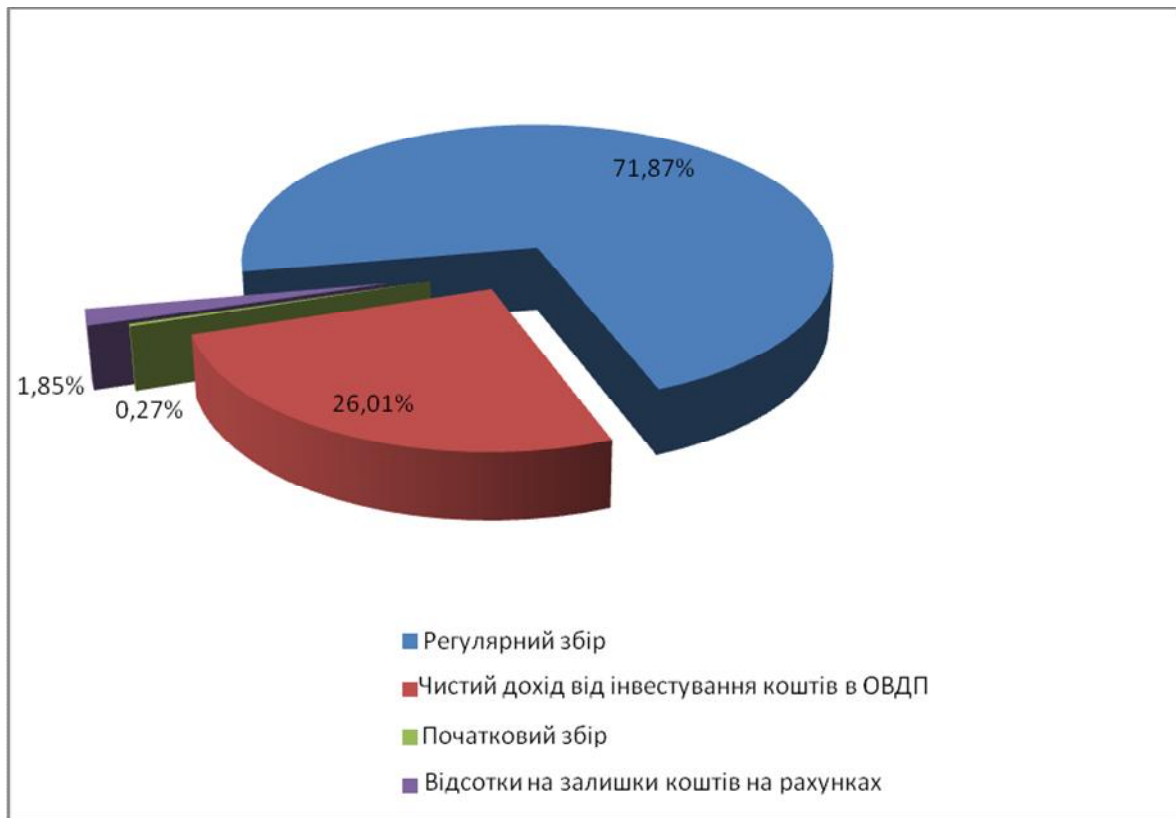

Рис.2.3. Структура надходжень до ФГВФО у 2012 році [27]

В динаміці у 2012 році надходження до Фонду на 1 018 117,8 тис. грн. або 43,20% менше, ніж в попередньому році (табл.2.2.), що пов'язано з відсутністю фінансування Фонду у 2012 році за рахунок бюджетних програм.

У структурі надходжень найбільший приріст має сума сплаченої учасниками (тимчасовими учасниками) Фонду пені за несвоєчасне або неповне перерахування зборів – 270,5 тис. грн. Зростання цього показника пов'язане з виконанням учасниками Фонду у 2012 році зобов'язань по сплаті пені за минулі періоди. Зростання надходжень регулярного збору порівняно з минулим роком незначне – 41 064 тис. грн. або 4,5% [27].

У той же час, у 2012 році спостерігалось скорочення надходжень початкового збору на 54,6% порівняно з 2011 роком, що пов'язано зі зменшенням кількості новостворених банків. У 2012 році зменшився чистий дохід від інвестування коштів в ОВДП та сума відсотків, нарахована на залишки коштів на розрахункових рахунках Фонду, на 12,4% та 20,6% відповідно [27].

Таблиця 2.2.

Надходження коштів до Фонду у 2012 та 2011 роках [61]

Джерела формування коштів Фонду	2011 р.	2012 р.
	Сума, тис. грн.	Сума, тис. грн.
Початковий збір	6 936,7	3 150,0
Регулярний збір	919 682,6	960 746,6
Пеня за несвоєчасне або неповне перерахування зборів	206,1	476,6
Поповнення коштів Фонду, згідно із Законом України “Про Державний бюджет на 2012 рік”	1 000 000,0	-
Чистий дохід від інвестування коштів в ОВДП	396 910,9	347 656,9
Відсотки, нараховані на залишки коштів на розрахункових рахунках Фонду, відкритих в ОПЕРУ НБУ	31 171,8	24 760,2
Всього надходжень	2 354 908,1	1 336 790,3

Скорочення першого показника пов'язане зі зменшенням у 2012 році на 6,8 процентні пункти середньої дохідності по державних цінних паперах, скорочення другого показника викликано зменшенням коштів на поточних рахунках Фонду, в зв'язку з початком виплат відшкодувань вкладникам 11 банків, ліквідація яких розпочалась наприкінці 2011 та у 2012 роках.

Протягом 2012 року фінансові ресурси Фонду витрачались на:

- виплату відшкодувань вкладникам; сплату комісійної винагороди банкам-агентам;
- утримання Фонду в межах кошторису витрат, затвердженого адміністративною радою Фонду.

Загальна сума витрачених коштів у 2012 році складає 2 326 264,3 тис. грн., що в 2 рази більше, ніж у 2011 році, зокрема, на виплату відшкодувань вкладникам було витрачено 2 293 689,4 тис. грн., що на 1 239 728,8 тис. грн. більше, ніж у минулому періоді [27].

У той же час, повернення коштів за кредиторськими вимогами Фонду за раніше виплаченими коштами складає 90 950,4 тис. грн. [27].

З метою захисту від інфляційних процесів та поповнення коштів, Фонд здійснює інвестування та/або розміщення на депозитних рахунках Національного банку України тимчасово вільних коштів на принципах безпеки, ліквідності, прозорості та ефективності.

У 2012 році розміщення коштів відбувалось відповідно до Інвестиційного плану Фонду на 2012 рік, який був затверджений рішенням адміністративної ради від 15.12.2011р. Протягом 2012 року року інвестування проводилось в короткострокові та середньострокові державні цінні папери України з метою прискорення терміну їх обігу. Для здійснення вчасних виплат відшкодувань вкладникам банків, ліквідація яких розпочалась протягом 2012 року, інвестиційним планом був передбачений мінімальний ліквідний резерв коштів на рахунках Фонду, який встановлювався щомісячно і коливався у межах від 1 500 до 200 млн. грн. [27]. Структура інвестицій Фонду у 2011 – 2012 роках представлена у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Структура інвестицій Фонду [61]

Показники		Всього, за рік	Коротко- строкові	Середньо- строкові
Сума інвестування у 2011 р.	План	2 390 857,6	2 390 857,6	-
	Факт	2 390 855,0	2 390 855,0	-
	Середня дохідність, %	17,78	17,78	-
Сума інвестування у 2012 р.	План	2 461 757,5	1 238 155,4	1 223 602,1
	Факт	2 464 506,0	1 238 155,4	1 226 350,6
	Середня дохідність, %	11,0	11,0	11,0

Загальна сума інвестованих коштів Фонду у 2012 році складає 2 464 506,0 тис. грн., що на 3,1% більше ніж у 2011 році. Це пов'язано зі зростанням надходжень до Фонду протягом 210-2011 років від перерахунку перевищення доходів над витратами Національного банку України у розмірі 2 млрд. грн. та високої дохідності придбаних у 2011 році ОВДП на рівні 17,8%. Сума чистого доходу від ОВДП протягом 2012 року склала 347 656,9 тис. грн., що на 12,4% менша ніж у 2010 році, оскільки середня дохідність протягом звітного періоду зменшилась від 17,8% до 11,0%. Загальна дохідність портфелю державних цінних паперів Фонду складає 9,68% [27].

Структура коштів Фонду, станом на 01.01.2013 року наведена на рис. 2.4.

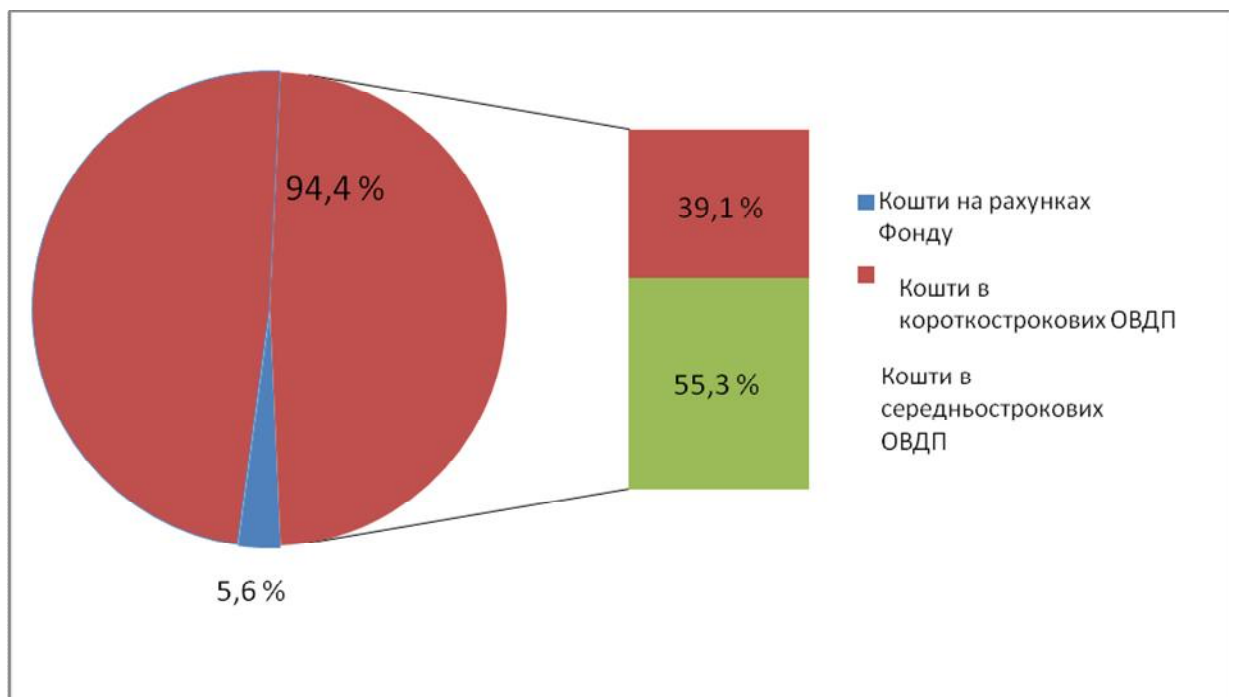

Рис.2.4. Структура коштів ФГВФО станом на 01.01.2013 року [27]

Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що учасниками Фонду є банки і філії іноземних банків, включені до Державного реєстру банків, який ведеться Національним банком України, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність та виконують встановлені Національним банком України економічні нормативи

щодо достатності капіталу і платоспроможності. Учасники Фонду, які не виконують встановлених вищезазначених нормативів та яким за рішенням Національного банку України зупинено дію банківської ліцензії на здійснення банківської діяльності переводяться за рішенням адміністративної ради Фонду до категорії тимчасових учасників Фонду. При цьому, банк повертає до Фонду Свідоцтво учасника Фонду і отримує Довідку тимчасового учасника. Вклади, залучені до переведення банку до категорії тимчасових учасників, гарантуються Фондом у сумі встановленого розміру відшкодування; вклади, залучені банком після переведення його до категорії тимчасових учасників, не гарантуються Фондом.

Фонд веде Реєстр учасників (тимчасових учасників) Фонду. Станом на 01.01.2013 року в Реєстрі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб було зареєстровано 174 банки. Протягом 2012 року із Реєстру Фонду виключено 5 банків, а саме: 3 тимчасових учасників та 1 учасник Фонду у зв'язку з їх ліквідацією і 3 учасники Фонду у зв'язку з їх реорганізацією. Три банки були включені в Реєстр Фонду. Зміна в складі учасників (тимчасових учасників) за період функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб наведена в таблиці 2.4.

Таким чином, станом на 01.01.2013р. в Реєстрі Фонду зареєстровано 174 банків, в тому числі 174 – учасників та 5 – тимчасових учасників [61].

Протягом 2012 року кількість банків з іноземним капіталом зросла на 4 - до 55 банків, в тому числі 20 банків мають 100% іноземний капітал, 35 банків частково залежать від іноземного капіталу. Кількість банків з українським капіталом зменшилась на 13 - до 120 банків [61].

Ефективне функціонування системи гарантування вкладів сприяло підтримці довіри населення до банківської системи. Протягом року сума вкладів зростала навіть на фоні зменшення процентних ставок.

В динаміці середньозважених процентних ставок за депозитами фізичних осіб спостерігалось їх зниження, оскільки тенденція до збільшення вкладів

населення в банках мала стабільний характер і не потребувала додаткових процентних стимулів.

Таблиця 2.4.

Зміна в складі учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб[61]

Рік	Включено до реєстру	Виключено з реєстру	Кількість банків на кінець року		Кількість банків, по яких в звітному році розпочалась процедура виплат
			Учасники Фонду	Тимчасові учасники Фонду	
2001р.	5	-	135	-	2
2002 р.	19	2	152	-	-
2003 р.	5	4	148	-	2
2004 р.	10	3	153	5	2
2005 р.	5	2	157	7	1
2006 р.	8	5	163	6	3
2007 р.	8	2	170	3	-
2008 р.	12	1	183	2	1
2009 р.	6	5	172	-	4
2010 р.	3	12	170	12	11
2011 р.	3	14	170	5	9
2012 р.	4	9	174	5	9

Так, якщо в 2012 році темпи приросту ставок сповільнились порівняно із 2011 роком, то за 2012 рік середні ставки зменшились до 15,39% - по вкладах в національній валюті (зменшення на 26,6%) та до 7,45% - по вкладах в іноземній валюті (зменшення на 34,1%). Ставки по строкових вкладах в різних валютах майже повернулись на рівень до кризового періоду [27].

В динаміці розвитку вкладних операцій за 2012 рік відзначились такі тенденції. Чисельність вкладників-фізичних осіб в учасниках (тимчасових

учасниках) Фонду зросла на 1 млн. осіб або на 3,2%, і станом на 01.01.2013 року склала 44,4 млн. осіб. Для порівняння, за 2010 рік кількість вкладників зменшилась на 3 млн. осіб або на 8,6%. Динаміка кількості вкладників в учасниках (тимчасових учасниках) Фонду представлена на рисунку 2.5.

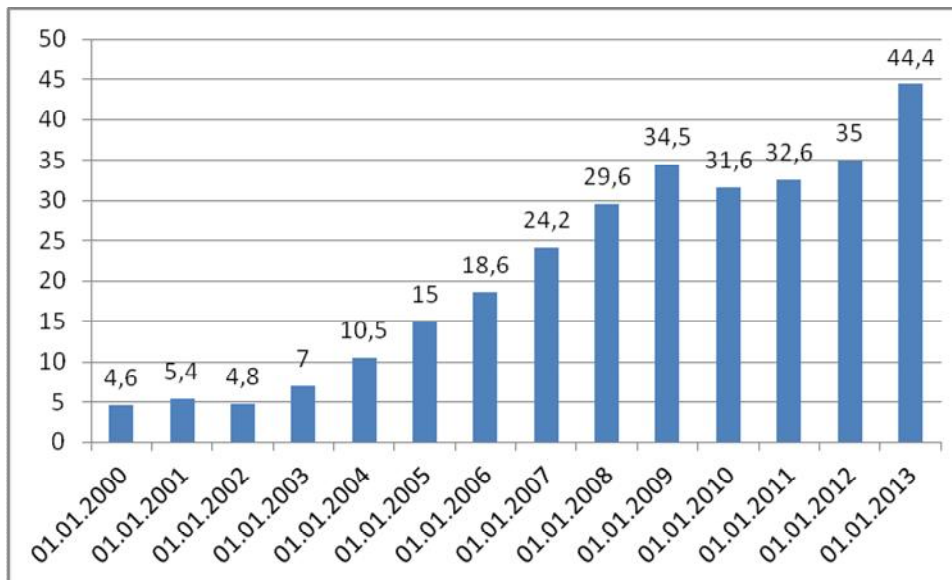

Рис.2.5. Динаміка чисельності вкладників в учасниках Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, млн. грн. [61]

Обсяг депозитного портфелю фізичних осіб за 2012 рік зріс на 56,2 млрд. грн. або на 28,4%, і станом на 01.01.2013 склав 369,3 млрд. грн. Для порівняння, за 2009 рік відбулось скорочення обсягів вкладів на 6,9 млрд. грн. або на 3,4% [27].

За 2012 рік середній розмір вкладу зріс на 24,4% і склав 8 402 грн. Для порівняння, за 2010 рік середній розмір вкладу збільшився на 5,7%.

Обсяг депозитів фізичних осіб в національній валюті склав 186,7 млрд. грн., в іноземній валюті – 182,4 млрд. грн. У 2012 році спостерігався приріст вкладів в національній валюті на 37,0 млрд. грн. або на 43,1%, а їх питома вага зросла на 5 процентних пункти до 48,3% [27].

Обсяги вкладів в іноземній валюті зросли меншими темпами - на 19,2 млрд. грн. або на 17,1%, а їх частка в структурі зменшилась від 56,7% до 51,7%. Таким

чином, у національній валюті розміщено 48,3% від загальної суми вкладів, в іноземній валюті – 51,7% [27].

Аналіз вкладів за діапазонами сум залежно від гарантованого Фондом рівня відшкодування свідчить, що найбільша чисельність вкладників зосереджена в групі із величиною вкладу до 200 000 грн. – 99,3%, за рахунок яких формується 44,0% загальної суми вкладів фізичних осіб по системі (рис. 2.6. та рис. 2.7.).

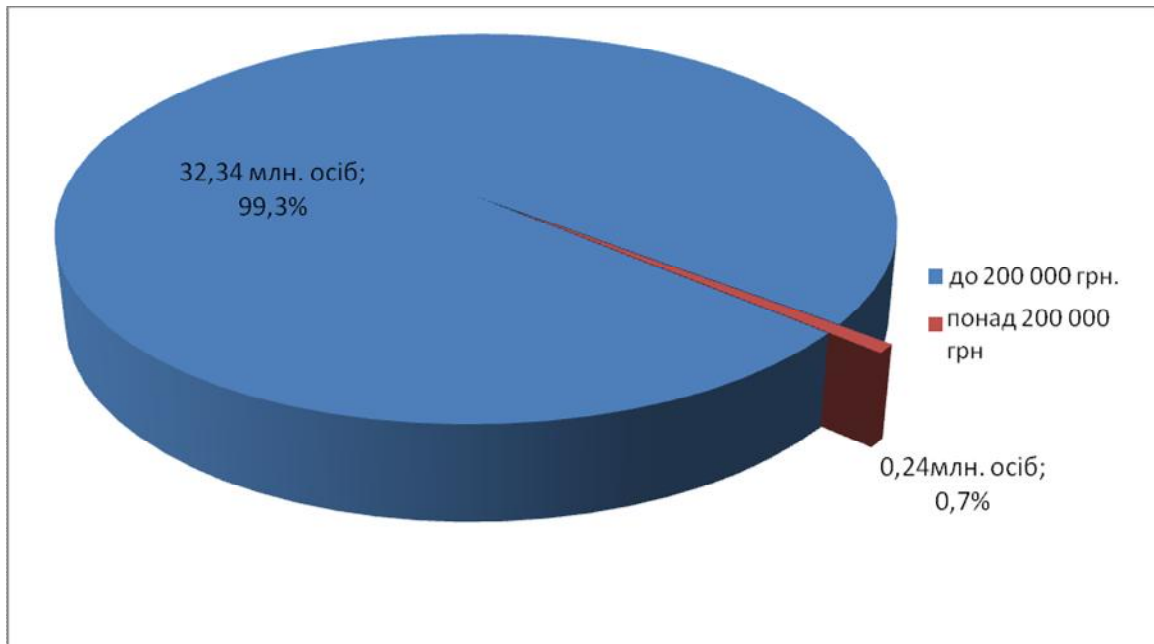

Рис.2.6. Кількість вкладників в учасниках ФГВФО [27]

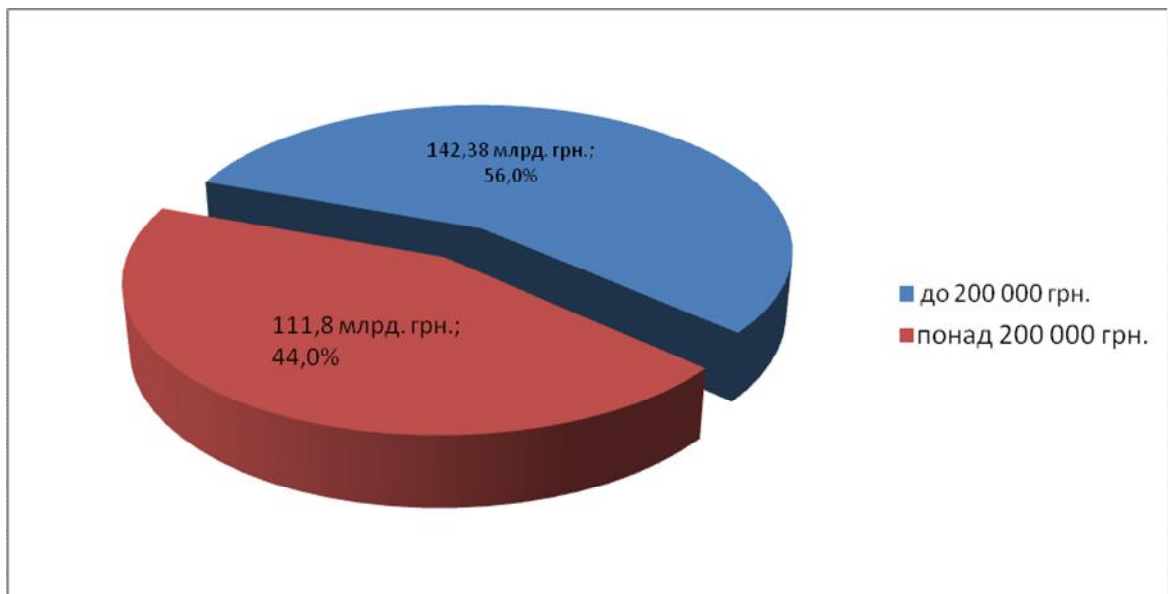

Рис.2.7. Сума вкладів в учасниках ФГВФО [27]

Тенденція розміщення коштів переважною більшістю вкладників у межах гарантованого розміру відшкодування протягом 2012 року не змінювалась. На сьогодні Фондом повністю захищеними є „малі” та „середні” вкладники в невеликих за розмірами банках, що відповідає загальноновизнаній міжнародній практиці.

Фінансова стійкість системи гарантування вкладів визначається оптимальним розміром накопичених Фондом фінансових ресурсів, який є достатнім для покриття ризиків, що система приймає на себе. За 2012 рік фінансові ресурси Фонду зменшились на 21,2% і склали 3,4 млрд. грн. За 2012 рік сума можливого відшкодування за вкладами зросла на 27,7% до 147,1 млрд. грн., що склало 57,9% до загальної суми вкладів. Рівень капіталізації Фонду (покриття фінансовими ресурсами Фонду суми можливого відшкодування) зменшився на 38,3% і склав 2,3% [27].

Таким чином, фінансових ресурсів Фонду в повній мірі достатньо для відшкодування коштів вкладникам будь-якого середнього банку.

За час існування Фонду виплати гарантованих сум відшкодувань здійснювались вкладникам 26 банків, в яких відкликано банківську ліцензію. Всього в межах гарантованого розміру відшкодування отримали 348 тисяч вкладників на загальну суму більше 3,9 млрд. грн.

Найбільший обсяг виплат був здійснений у період 2008 - 2010 роки - майже 3,5 млрд. грн., в тому числі, безпосередньо у 2010 році – 2,3 млрд. грн. (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Виплати вкладникам гарантованих сум відшкодувань [61]

Виплати гарантованих сум відшкодувань	Дані про отримання відшкодувань вкладниками банків, виплати по яких Фондом завершені	Дані станом на 01.04.2013 р. про отримання відшкодувань вкладниками банків, виплати по яких Фондом здійснюються	Виплати відшкодувань протягом 2012 року
К-сть банків, по яких здійснюються виплати	10	24	22

Продовження табл.2.5

К-сть вкладників, що отримали відшкодування, осіб	247 131	131 437	14930
Сума відшкодувань, млн.грн.	326,6	5055,2	532,3

Найбільша кількість ліквідованих банків, вкладникам яких Фонд здійснював відшкодування, припадала на 2006, 2007, 2009, а особливо – 2010 рік. В 2010 році виплати гарантованих сум відшкодувань здійснювалися Фондом одночасно вкладникам 17 банків (рис. 2.8.).

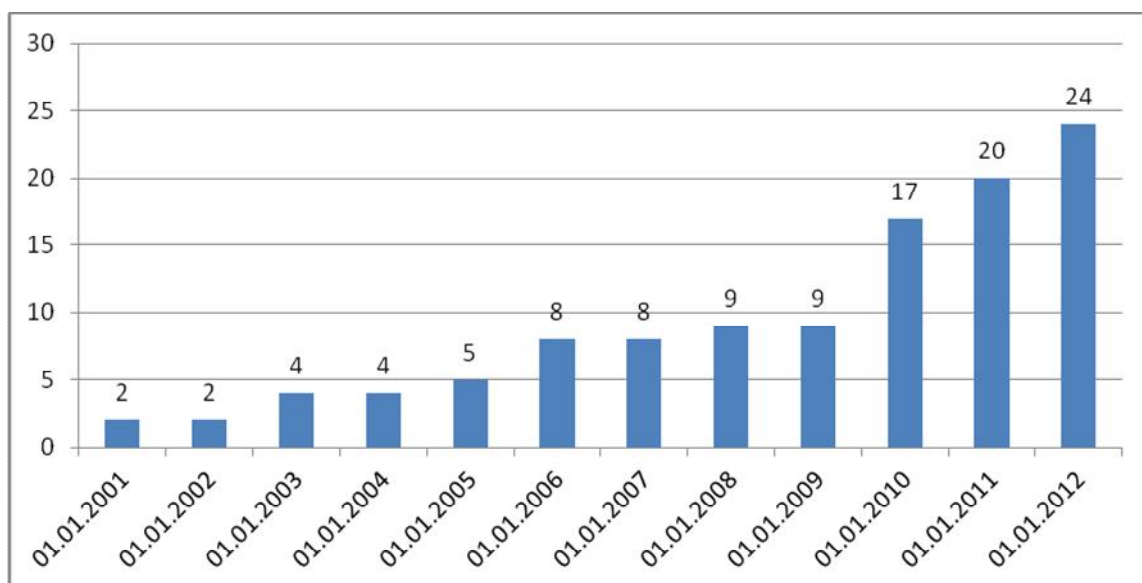

Рис.2.8. Кількість банків, вкладникам яких Фондом здійснювалися виплати [61]

Відповідне зростання кількості банків, вкладникам яких здійснювалися виплати простежується й у 2011 та 2012 роках, що зумовлено наслідками світової фінансової кризи і відповідно банкрутства великої кількості банків.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб є елементом резервної системи України та основою системи страхування вкладів. Не викликає сумніву, що система гарантування вкладів є одним із чинників фінансової стабільності країни та запорукою від втрати найбільш незахищеними членами суспільства грошових коштів, внесених в банківську систему і використаних для розвитку ринкової економіки цієї країни. Том у закономірно, що забезпечення ефективного гарантування вкладів, як про це свідчать системи захисту вкладів розвинених країн, має здійснюватися і державою, і самими банками.

Система гарантування вкладів фізичних осіб в Україні виконує наступні функції: формування й управління резервами, що передбачені для виплати вкладникам; налагодження й забезпечення організації виплат; визначення необхідної інформації, що має надаватися банками-членами системи, та її аналіз; контроль за дотриманням банками правил участі в системі страхування та взаємодію з центральним банком країни; участь у проведенні ліквідації неспроможних банків.

Говорячи про природу правовідносин, що виникають за участю банків-учасників Фонду, слід відзначити, що, попри певну схожість з правовідносинами у сфері класичного страхування, правовідносини з приводу гарантування вкладів фізичних осіб суттєво відрізняється від останніх, по-перше, тим, що внески до Фонду володіють ознаками такого платежу як збір (безвідплатність, безповоротність, обов'язковий характер), що не характерно для страхового платежу; а, по-друге, у відносинах класичного страхування беруть участь дві сторони, на відміну від правовідносин щодо гарантування вкладів, в яких беруть участь три сторони (вкладник, банк і відповідний страховий фонд).

Джерелами формування коштів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб є: початкові збори з банків-учасників Фонду у розмірі 1 % від зареєстрованого статутного капіталу; регулярні збори з банків-учасників Фонду – двічі на рік по 0,25 % від загальної суми вкладів, зокрема, нараховані проценти; спеціальні збори

з банків-учасників Фонду; кошти, внесені Національним банком України в розмірі 20 млн грн; доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України; кредити, залучені від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів та інші джерела.

Об'єктом гарантування виступають вклади фізичних осіб у національній та іноземній валютах, зокрема, нараховані проценти, розміщені на рахунках у банку-учасникові Фонду чи залучені ним у формі емітованих ощадних сертифікатів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ГАРАНТУВАННЯ ВКЛАДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід забезпечення функціонування систем гарантування вкладів фізичних осіб

Дослідження міжнародної практики в питанні поширення гарантій за вкладами дозволяє виділити дві основні моделі – вузьку, коли гарантії поширюються виключно на вклади фізичних осіб, та широку – коли гарантії поширюються як на вклади фізичних осіб, так і юридичних осіб.

Більшість з країн, запроваджуючи системи гарантування вкладів, починають з вузької – найпростішої моделі, яка не потребує занадто великих витрат та на початковому етапі об'єднує тільки найменш захищені категорії вкладників, забезпечуючи тим самим досягнення цілей, для яких створювалася.

Зазвичай такі системи поширюють свої гарантії виключно на фізичних осіб. Їх прикладом можуть стати системи, які були створені у Росії, Білорусі, Молдові, Латвії, Литві, Македонії, Туреччині, Бангладеш, Перу, Домініканській Республіці.

Але, як доводить практика, згодом, коли фінансовий потенціал системи зростає, вона розширює свою дію на все більшу категорію осіб, і рано чи пізно практично перед усіма системами гарантування вкладів постає питання про поширення їх гарантій на фізичних осіб – підприємців, а також на юридичних осіб. Проте, звичайно, існують країни, в яких з самого початку не робляться виключення стосовно суб'єктів, на які поширюється дія системи гарантування вкладів.

Розглянемо особливості функціонування системи гарантування вкладів в ряді зарубіжних країн:

1. Система гарантування вкладів в країнах Європейського Союзу.

Беручи до уваги актуальність питань гарантування депозитів для всіх банківських систем, 30 травня 1994 року Європейський Союз ухвалив спеціальну

Директиву 94/19/ ЄС щодо впровадження програм гарантування депозитів країнами – членами Європейського Союзу, а також країнами, які мають намір приєднатися в майбутньому до Європейського Союзу. Ця Директива побудована на включеному до Маастрихтського трактату принципі субсидіарності, згідно з яким рекомендації Союзу визначають лише необхідний мінімум вимог загального характеру, не заперечуючи права окремих країн застосовувати корисніші для них вирішення проблем гарантування депозитів [17].

А директивою встановлено такі вимоги до членів Союзу:

а) система депозитного гарантування повинна мати національний характер, тобто гарантувати безпеку депозитів не лише в межах своєї країни, а й на території інших країн, якщо там діють філії вітчизняних банків;

б) обов'язкова участь банків у системах гарантування депозитів;

в) мінімальна квота повної страхової відповідальності має становити 20 тис. євро (для Іспанії та Португалії – 15 тисяч євро). Тепер ці квоти (страхові суми) є досить рівновеликими навіть у тих країнах, які мають однаковий рівень економічного розвитку [17].

Отже, поза зазначеними рекомендаціями національні системи депозитного гарантування можуть набувати різних рис. Проте, як показує міжнародний досвід, в основу побудови цих систем потрібно покласти такі принципи:

- інституційний характер організації депозитного гарантування, тобто вона має базуватися на створенні самостійного міжбанківського страхового фонду за ретроспективним методом. Фонд має бути керований як товариство взаємного гарантування зобов'язань банків перед вкладниками;

- фонд гарантування депозитів має формуватися суворо на страховій основі, що передбачає вирівнювання ризиків окремих банків;

- участь у депозитному страхуванні усіх банків та інших фінансових закладів, які приймають депозити, обов'язкова;

- імперативність (обов'язковість) регуляційних норм діяльності систем депозитного гарантування;

- змішаний характер організації систем депозитного гарантування, який передбачає організаційну та фінансову співучасть як недержавних, так і державних структур;

- обмеженість страхової відповідальності банків установленою квотою відшкодування депозитів;

- власна участь застрахованих у покритті ризиків неповернення депозитів. Може бути застосована регресивна шкала розрахунку страхового відшкодування;

- диференціація страхових тарифів у межах банків-страхувальників згідно зі ступенем їх загальної ризикогенності, яка постійно і докладно вивчається фондом депозитного гарантування;

- окремі підходи до гарантування вкладів фізичних та юридичних осіб;

- страхове відшкодування надається на одного вкладника, а не на один вклад [53].

а) Франція. Французька асоціація банків управляє фондом депозитного гарантування, що називають «механізмом солідарності». Фонд охоплює всі банки, які знаходяться на території країни, враховуючи філії іноземних банків. Не підлягають страховому захисту депозити закордонних відділень французьких банків та міжбанківські, депозитні сертифікати і внески в іноземній валюті [55].

Фонд формується з внесків банків, розмір яких визначається за спеціальною шкалою з урахуванням обсягу депозитів кожного банку [55]. Банківська асоціація має право при необхідності вимагати надання внесків за два роки вперед.

б) Німеччина має розгалужену мережу гарантування банківських внесків, до якої входять Фонд гарантування депозитів приватних банків, Фонд гарантування депозитів ощадних кас і Страховий фонд кооперативних банків. Центральний банк країни безпосередньо не впливає на систему гарантування. У фонді можуть брати участь приватні банки, що мають генеральну ліцензію Федерального відомства з нагляду за кредитною справою і що є членами Союзу аудиторів німецьких банків [58].

Гарантують практично всі види внесків, за винятком міжбанківських і деяких боргових зобов'язань на пред'явника. Не підлягають страхуванню

зобов'язання банку стосовно своїх керівників і засновників, які виступають як фізичні особи; вимоги до банку членів його спостережної ради та їхніх прямих родичів.

Керівництво банківської асоціації корегує порядок стягнення внесків і має право припинити збір внесків після досягнення фондом достатнього розміру або навпаки, подвоїти величину внеску, якщо коштів недостатньо. Для управління страховим фондом асоціація формує комітет, що складається з дев'яти членів. Комітет приймає рішення про вступ банків до фонду і надання допомоги банкам, про розміри вступних, екстрених і одноразових внесків, готує інструкції, регулює використання коштів фонду і звітує про його фінансову діяльність.

Банк може бути виключений зі складу його учасників за порушення Статуту фонду [58]. Це, наприклад, ненадання фонду необхідної інформації; невчасне перерахування внесків; створення перешкод для аудиторської перевірки; приховування Спостережною радою інформації від банківської асоціації; відкрите рекламування участі банку у фонді; недотримання інструкцій і вказівок асоціації, що стосуються роботи фонду. Припинення участі банку у фонді призводить також до виключення його з банківської асоціації, і навпаки.

Фонд гарантування депозитів ощадних кас – додатковий засіб захисту інтересів вкладників. Оскільки такі каси знаходяться на «казенному забезпеченні», яке вже саме по собі є надійною гарантією, то за розрахункову базу внесків до фондів прийняті не пасиви, а активи ощадкас, оскільки в кризових ситуаціях кошти фондів спрямовують на покриття збитків від неповернених коштів [58].

Загальний обсяг регіональних фондів – 3% сумарних клієнтських вимог ощадкас. На відміну від приватних банків, вони мають декілька страхових фондів, оскільки в їхній діяльності важливе значення має принцип регіональності, інакше кажучи, – чітко встановленого простору для ведення операцій.

Інший елемент системи захисту ощадкас – страхові резерви ландесбанків, створюваних у розмірі 1% сумарних небанківських внесків. Для їхнього

формування ландесбанки вносять щорічно 1% суми клієнтських внесків до того часу, поки резерви не досягнуть 50% загального обсягу [73].

Страховий фонд кооперативних банків діє через Союз кооперативних банків. На його спецрахунку зберігаються 10% всіх внесків, а 90% – на рахунках регіональних аудиторських об'єднань, що управляють цими коштами за дорученням Союзу. Банку, що опинився у скрутному фінансовому стані, з гарантійного фонду можуть бути надані дотації, процентні або безпроцентні позики, гарантії. Необхідні гарантії утворюються завдяки тому, що кооперативні банки беруть на себе гарантійні зобов'язання в обсязі 60% від сум, що утворюються після корегування статей банківського балансу [58].

2. Система гарантування вкладів у Великій Британії.

Фонд депозитів британських банків створений відповідно до Банківського акта 1979 р., що й регулює його діяльність. Фонд створений на основі законодавчого розпорядження, а не добровільної угоди між банками.

Він є самостійною юридичною особою. В обов'язковому порядку страхуються внески усіх банків (за винятком окремих філіалів іноземних банків, стерлінгові рахунки яких у Великій Британії знаходяться під захистом систем, що діють у країнах базування таких банків).

Гарантують лише внески у фунтах стерлінгів, що знаходяться на рахунках у Великій Британії [54].

Передбачено тільки прямий захист заощаджень вкладників, а максимальний розмір страхового відшкодування для одного вкладника визначено у розмірі 75% перших десяти тисяч фунтів стерлінгів його депозиту.

Фонд формується зі вступних внесків банків-членів, які визначаються залежно від класу кожного з них. Мінімальна сума внеску – 10 тис., максимальна – 300 тис. фунтів стерлінгів [54]. При необхідності розмір внесків може бути підвищено, але не більше ніж до 0,3% загального обсягу застрахованих депозитів.

Очолює СФД правління, що складається з керівника, його заступника, головного касира Банку Англії і членів, які призначаються керівником. Члени правління – три контролери і декілька директорів банків - членів СФД.

3. Система гарантування вкладів в Японії.

Центральний банк Японії, відповідно до загальнооекономічної ситуації в країні, вносить свої пропозиції в плани банків чи накладає обмеження на обсяги їхньої кредитної діяльності.

В Японії мінімальна норма обов'язкових резервів за строковими вкладками становить: 0,125% при сумі 50-500 млрд. єн, 1,75% при сумі 500-2500 млрд. єн. Програма гарантування депозитів у Японії запроваджена в 1971 р. і контролюється Федеральною корпорацією страхування депозитів. Її капітал складається з рівно поділених внесків уряду, Банку Японії і приватних банків. Управляє нею комітет, до якого входять керівник національного банку і представники приватних банків.

Участь у системі гарантування депозитів є обов'язковою для всіх міських банків, валютних, ощадних банків і кредитних кооперативів. Для місцевих відділень іноземних банків система є закритою [56].

Страхове відшкодування виплачується з фонду, утвореного щорічними внесками у розмірі 0,008% застрахованих депозитів банку. Компенсація вкладникам виплачується лише у тому разі, коли їхні депозити виражені в національній валюті, максимальна сума компенсації – 10 млн. єн.[56].

Глобалізація фінансових ринків, яка є об'єктивним процесом, несе з собою не лише нові можливості, а й породжує нові ризики. Один із таких ризиків – ризик розповсюдження банківських криз, навіть достатньо локальних, на банківські системи інших країн.

В умовах світової кризи 2008 – 2009 рр., для підтримання стабільності національних фінансових систем, належне місце відводиться саме зростанню ролі систем гарантування депозитів. Особливої важливості набуває питання ефективних механізмів компенсацій власникам депозитів з метою підтримання довіри населення, оскільки вони знижують ймовірність панічного вилучення коштів із банків і сприяють підтриманню довіри до фінансової системи загалом.

Позитивний приклад поширення дії системи гарантування вкладів на фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб на сьогодні демонструють

Великобританія, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Португалія, Фінляндія, Франція, Швеція та ще багато інших.

Вклади як фізичних, так і юридичних осіб включені в систему гарантування вкладів і Директивою ЄС 94/19/ЄС від 14 травня 1994 року „Про системи гарантування депозитів» (далі – Директива 94/19/ЄС) [17]. Не робить виключення в залежності від власника рахунку і законодавство про гарантування депозитів Сполучених Штатів Америки, згідно якого підлягають страхуванню вклади як фізичних, так і юридичних осіб, як державних, так і недержавних організацій, включаючи гарантійні зобов'язання банку перед клієнтом.

4. У Польщі система гарантування вкладів реалізується через Фонд гарантування вкладів, який за своїм статусом є недержавним, але управління яким здійснює держава. Для виконання покладених на нього функцій фонд розпоряджається фінансовими ресурсами, нагромадженими у результаті формування спеціальних фондів на балансах усіх банків – учасників системи гарантування вкладів. Застосовувана в цій країні змішана форма власності на функціональний орган системи захисту вкладів дає змогу зберігати довіру населення до неї і при цьому забезпечує ефективне використання коштів банків, що залучаються для захисту вкладів [60].

5. У Росії захист вкладів здійснює Агентство з гарантування вкладів відповідно до федерального закону. Відшкодування за вкладами виплачується у розмірі 100% від суми вкладу, але не більш як 3,5 тис. дол. Для участі в цій системі банки мають відповідати встановленим центробанком вимогам щодо показників капіталу, активів, якості управління ризиками, дохідності й ліквідності. У разі, якщо банк не відповідає цим вимогам або відмовляється брати участь у системі гарантування вкладів, його позбавляють права залучати кошти фізичних осіб [67, с.23].

6. Найбільш яскравою ілюстрацією самодостатньої організації зі гарантування вкладів є Федеральна корпорація зі гарантування депозитів США. За своїм статусом вона є квазіурядовою організацією, яка наділена широкими повноваженнями щодо здійснення нагляду за банками, які залучають вклади.

Федеральна корпорація зі гарантування вкладів має право перевіряти стан бухгалтерського обліку в банках, дотримання банками норм федерального законодавства щодо норм кредитування тощо [59]. Крім того, на ранній стадії виникнення проблем у банку Федеральна корпорація з гарантування вкладів може надавати допомогу такому банку, яка проявляється або у наданні позики для недопущенні банкрутства, або у викупі активів банку.

На Федеральну корпорацію зі гарантування вкладів, окрім іншого, покладаються функції по ліквідації банку, який позбавлений права залучати вклади. Але така ліквідація у США має свої особливості – застосовується процедура пришвидшеного адміністративного закриття банку без порушення справи про банкрутство, за якої Федеральна корпорація з гарантування вкладів набуває повного контролю над банком, має право на власний розсуд повністю змінити в ньому керівництво, а власне процедура реструктуризації відбувається двома можливими способами – або шляхом об'єднання проблемного банку з якимось іншим, або шляхом передачі останньому всіх активів та пасивів такого проблемного банку [59].

Крім того, варто звернути увагу, що у США, на відміну від України, не позбавлення банку банківської ліцензії є підставою для виключення банку з системи гарантування вкладів, а навпаки, виключення Федеральною корпорацією з гарантування вкладів банку із страхового захисту означає невиконання банком ліцензійних умов, а відтак тягне за собою позбавлення банку ліцензії та, як наслідок, його ліквідацію.

У деяких країнах виплати вкладникам здійснюються у разі заморожування депозитів, тобто коли банк неспроможний здійснити платежі з вкладного рахунка протягом кількох робочих днів. Зауважимо, що вкладникові у більшості випадків потрібні насамперед не самі гроші на вкладах, а тверда впевненість у їх схоронності та можливості отримання за першою вимогою.

Проте, що гострота проблеми є реальною, можна стверджувати з огляду на минулі банківські кризи, які мали місце в різних регіонах світу – Південно – Східній Азії, Латинській Америці і інших розвинутих країнах. В більшості

випадків урядам цих країн доводилося застосовувати заходи, які виходили за рамки їх звичного законодавства. В умовах кризи, за словами Голови центрального банку Швеції Стефана Інгвеса, влада признає неможливим надіятися на звичайні правила і повинні бути застосовані спеціальні норми або ж спеціальне кризове законодавство [64]. Такі приклади можна побачити майже в усіх країнах.

Так повні гарантії по депозитах (а іноді й по усіх зобов'язаннях банків) запроваджувалися для подолання кризи в Таїланді, Мексиці, Японії, Кореї і в ряді інших країн. В окремих випадках держава націоналізувала банки або ж надавала їм фінансову допомогу, з метою гарантування виконання їх зобов'язань перед вкладниками і забезпечення нормального функціонування банківської системи в цілому. Останніми прикладами такого «нестандартного» підходу є відомі випадки з іпотечним банком Northern Rock, який в кінцевому результаті було націоналізовано, та інвестиційним банком Bear Sterns в США, угода по купівлі якого була здійснена при фінансовій підтримці уряду. Раніше подібні рішення були прийняті у Франції та Італії [64].

Окрім того, з метою подолання відтоку коштів із банківської системи країнами як Західної, так і Східної Європи було прийнято пакет заходів (табл.31).

В Україні було застосовано загальний для Євросоюзу захід щодо захисту банківської системи, тобто збільшення суми відшкодування по вкладах. Проте, не дивлячись на це, відтік вкладів із банківської системи України продовжується, в той час як в ЄС ситуація дещо стабілізувалася. Ризики відтоку вкладів стосувалися більше переказу коштів в банки інших країн, де державні гарантії розповсюджувалися на всю суму вкладу без ліміту, а не на переведення коштів у готівку. Це підвищило конкуренцію між національними урядами у виборі оптимальних, проте привабливих лімітів по страхуванню депозитів. Страхування вкладів в Україні не мало належного ефекту, адекватного європейському і не змогло утримати довіру до банківської системи.

Таблиця 3.1

**Заходи щодо стабілізації банківської системи окремих країн в умовах
світової економічної кризи [73]**

Країна	Заходи
Греція	Державні гарантії по усіх вкладах
Німеччина	Державні гарантії по усіх вкладах із відміною попереднього ліміту в 20 тис євро, який покривав 90% всіх банківських вкладів
Данія	Державні гарантії по усіх вкладах із відміною попереднього ліміту в 300 тисяч датських крон
Великобританія	Збільшення граничної суми відшкодування по вкладах у випадку банкрутства банку із 35 тисяч фунтів стерлінгів до 50 тисяч, а за сімейними вкладами до 100 тисяч
Швеція	Збільшення суми відшкодування по вкладах з 250 до 500 тисяч шведських крон
США	Збільшення суми відшкодування по вкладах із 100 тисяч доларів до 250 тисяч
Росія	Збільшення суми відшкодування по вкладах з 400 до 700 тисяч рублів (20 тисяч євро)

Слід також зазначити, що жоден із пакетів державних заходів прийнятих у економічно розвинутих країнах не зміг зберегти рівень довіри до національної банківської системи на «до кризовому» рівні.

В умовах кризи, в підтриманні стабільності національних фінансових систем, належне місце відводиться саме зростанню ролі систем страхування депозитів. Особливої важливості набуває питання ефективних механізмів компенсацій власникам депозитів з метою підтримання довіри населення, оскільки вони знижують ймовірність панічного вилучення коштів із банків і сприяють підтриманню довіри до фінансової системи загалом.

На сьогоднішній день системи страхування депозитів, які створено у 68 країнах світу, 32 з них – європейські, не мають чітких міжнародних признаних орієнтирів, за якими можна було б оцінювати їх ефективність. Міжнародною асоціацією страхувальників депозитів було підготовлено проект набору ключових принципів, який може бути основою для міжнародного узгодження. Таким чином, кожна країна повинна проаналізувати відповідність своїх національних систем страхування депозитів цим принципам. Це може бути зроблено самостійно країною, або ж з допомогою однієї із міжнародних організацій.

Доцільно більш детально зупинитися на цих принципах. Рекомендації містять 21 принцип, який визначає ефективність систем страхування депозитів. Принципи згруповані у 11 блоків, які присвячені різним аспектам функціонування таких систем, і базуються на вивченні та аналізі практичного досвіду більшості країн, а також на рекомендаціях міжнародних фінансових організацій [53]. Основними блоками є:

1. Встановлення цілей і зовнішнє середовище. Головними цілями для системи страхування депозитів є сприяння підтримання стабільності фінансової системи і захист менш фінансово освідчених власників вкладів. Що ж стосується реформування системи страхування депозитів, то на законодавчому рівні необхідно провести ситуаційний аналіз, для того, щоб оцінити такі умови і фактори, як: рівень економічної активності; існуючу кредитно-грошову й фіскальну політику; стан і структуру банківської системи; відношення і очікування суспільства; правову систему; режим пруденційного регулювання, нагляду, бухгалтерського обліку і висвітлення інформації.

2. Функції та повноваження. Включає набір функцій, які б забезпечували відповідність між заявленими цілями і повноваженнями, а також обов'язками покладеними на страхувальника депозитів.

3. Управління. Передбачає, що система страхування депозитів повинна мати орган управління, підзвітний тому, від якого вона отримує свій мандат, а також щоб необгрунтований політичний і галузевий вплив були мінімальними.

4. Взаємовідносини з іншими учасниками системи забезпечення фінансової стабільності.

5. Членство і страхове покриття. Членство повинно бути обов'язковим для банків, які відповідають критеріям членства і ці банки повинні бути об'єктом пруденційного регулювання і нагляду.

6. Фінансування. Система страхування депозитів повинна мати у своєму розпорядженні усі механізми фінансування, які є необхідними для забезпечення швидкого відшкодування вимог вкладників, а також передбачати як системи із єдиною ставкою внеску так і системи внесків, які диференціюються із врахуванням ризиків кожного банку.

7. Інформованість громадськості. Для того, щоб система страхування депозитів була ефективною, населення повинно бути проінформовано про її переваги та обмеження.

8. Окремі правові питання.

9. Робота із проблемними банками. Існує три базових варіанти роботи із такими банками: ліквідація банку і відшкодування вимог вкладників; угоди з приводу купівлі – продажу його активів та прийняття зобов'язань; фінансова допомога банку без його закриття. Ефективність роботи із проблемними банками повинна: забезпечувати виконання зобов'язань страхувальника депозитів, гарантувати швидке і точне відшкодування вимог вкладників, мінімізувати витрати на врегулювання неспроможності банку і втрат, які наносяться ринку в цілому, максимізувати виручку від активів. Створення брідж-банку.

10. Виплата відшкодувань вкладникам, вимоги і компенсація витрат страхувальника депозитів. Надзвичайно важливим у цьому аспекті є визначення кола осіб, яким належить відшкодування, а також дотримання встановленого ліміту відшкодування.

11. Моральна шкода. Наділення системи страхування депозитів певними характеристиками дозволяє мінімізувати моральну шкоду. До таких характеристик слід віднести: встановлення ліміту на суми, які підлягають страховому відшкодуванню; виключення окремих категорій депозитів із переліку

страхування; застосування системи диференційованих внесків із врахуванням ризиків; мінімізація потенційних втрат за допомогою закриття проблемних банків на ранніх стадіях виникнення у них проблем; демонстрація намірів здійснювати судові переслідування директорів та інших осіб за їх неправомірні дії.

Таким чином, всі ці блоки принципів торкаються широкого кола питань, які потребують прояву керівниками і урядами країн волі і узгодженості у формулюванні цілей державної політики і її реалізації.

Ряд країн уже усвідомили, що на основі зарубіжного досвіду і міжнародної практики необхідно реформувати свої системи і механізми по роботі з проблемними і нежиттєздатними банками, а також системи захисту клієнтів банків та інших фінансових інститутів. Як приклад можна назвати Швецію, Великобританію, США [43, с.194].

Так, зокрема у Швеції, Голова центрального банку зазначив, що система захисту вкладників повинна відповідним чином фінансуватися (в першу чергу самими банками, і пропорційно ризикам, які ними накладаються на систему), забезпечувати швидку виплату відшкодувань і мати можливість включатися в процес попередження банкрутства банків на стадії, коли їх капітал ще не повністю «проїли». Для ефективної роботи її слід доповнювати державними заходами щодо підтримки платіжної системи у робочому стані і базових функцій, які виконують банки. В ситуаціях системного характеру важливо як найшвидше відновити доступ до грошових коштів, які знаходяться на рахунках в банку, і не тільки для власників застрахованих депозитів, але й для інших клієнтів. В окремих випадках можливим є і пряме вливання державних коштів в капітал банків або ж їх тимчасова націоналізація [38, с.112].

На даний момент уряд Швеції розглядає і готується до запровадження нових механізмів щодо роботи із проблемними банками, які передбачають значне розширення повноважень наглядових органів щодо втручання у діяльність проблемних банків, а також створення спеціального органу – Агентства по управлінню кризами. Воно буде постійно діючим органом, самостійним від центрального банку і страховиків депозитів, матиме широкі повноваження

рекомендувати введення в банках державної адміністрації або його ліквідацію, управляти бізнесом банків, в яких введена державна адміністрація, видавати державні гарантії по боргах, які виникли після втручання держави, призупиняти певні платежі і визначати, коли припиняти дію державної адміністрації в банку.

Окремої уваги заслуговують заходи, які прийняті у Великобританії. У січні 2008 року від імені трьох відомств – Казначейства, Банку Англії та Управління по регулюванню і нагляду за фінансовими послугами (Financial Services Authority), були оголошені основні заходи щодо реформування системи фінансового регулювання і захисту вкладників банків.

Всі заходи які запропоновані стосуються таких напрямків:

- зниження ймовірності банкрутства банків. З цією метою пропонується забезпечити доступ до детальної інформації щодо фінансового стану банків як Банку Англії, так і Казначейства; наділити Управління по регулюванню і нагляду за фінансовими послугами і Банк Англії додатковими повноваженнями, необхідними їм для попередження банкрутства банків і підтримання стабільності платіжних систем; полегшення для банків можливості отримання підтримки ліквідності від Банку Англії;

- обмеження негативних наслідків, які породжуються банкрутством банків. Для цього передбачено можливість тимчасової націоналізації фінансових інститутів, а також використання коштів Системи компенсацій споживачам фінансових послуг, на яку покладено страхування депозитів, для реструктуризації банків. При цьому відповідальним за здійснення процедур оздоровлення і реструктуризації банків визначено Банк Англії;

- ефективні компенсаційні механізми для вкладників. Пропонується: визначити в якості «цільового» терміну для початку виплат компенсацій сім днів із дати оголошення банку банкрутом; зобов'язати наглядовий орган заздалегідь інформувати Систему компенсацій споживачам фінансових послуг щодо можливого закриття банку; перейти до виплати компенсацій без заяв вкладників (на основі тільки облікових даних банків); запровадити механізми, які дозволяють швидко відкривати рахунок в банку для переказу на нього коштів з проблемного

банку (і відповідно можливість самого такого переказу зобов'язань із банку в банк); розробити механізм надання державою коштів для компенсацій [40, с.10].

Викладені напрямки реформування системи страхування депозитів у Великобританії включають великий комплекс заходів і таким чином, британська система страхування депозитів прагне розвиватися в бік їх повного виконання як в плані уточнення державної політики, які перед нею ставляться, так і в плані функцій і повноважень, які необхідні для ефективного функціонування системи і досягнення цілей.

В США реформа, яка передбачається, в першу чергу торкнеться удосконалення механізмів регулювання і нагляду за діяльністю фінансових інститутів, скорочення кількості державних відомств, які відповідають за регулювання фінансового сектору, більш чіткого розподілу функцій і поліпшення координації між ними.

Зазначена реформа хоча й торкнеться діяльності Федеральної корпорації по страхуванню депозитів, проте вона не передбачає перегляду існуючих механізмів захисту вкладників банків. Єдине суттєве нововведення – це передача Корпорації також функцій по страхуванню страхових продуктів і врегулювання проблемних страхових компаній. По-перше, це обумовлено тим, що за 75 років свого існування американська система страхування депозитів пережила не одну кризу і врахувала їх наслідки. По-друге, продовжується її реформа, яка розпочалася не так давно – в 2006 році. Проте й тут можна спостерігати, що держава не послаблює, а навпаки посилює свою роль щодо врегулювання проблем фінансових інститутів і захисту вкладників [30, с.55].

Розпочате реформування федеральної системи страхування депозитів США базується на признанні пріоритетів інтересів вкладників. В рамках реформи розширюються повноваження Корпорації по управлінню коштами системи і підтриманні її фінансової стійкості. Замість фіксованого цільового призначення фонду страхування депозитів встановлюється інтервал, в межах якого необхідно підтримувати його розмір; збільшується розмір страхового покриття по

накопичувальних депозитах; передбачається індексація рівня страхового покриття із врахуванням інфляції [19, с.180].

Оцінюючи ступінь реалізації ключових принципів реформування системи страхування депозитів в США, названих вище, слід відзначити, що її можна вважати свого роду «еталоном». Основними характеристиками, що дають можливість зробити такі висновки є: наявність широких повноважень щодо доступу до використання наглядової інформації по банках, в тому числі застосування заходів щодо попередження банкрутства, заміні менеджменту, допуску і виключення банку задовго до його закриття (стандарт – мінімум за 90 днів до закриття); право самостійно встановлювати ставки внесків і систему внесків банків із врахуванням ризиків; забезпечення правового захисту працівників, які займаються діяльністю по врегулюванню проблемних банків; наявність великої кількості варіантів дій в рамках врегулювання проблемних банків - створення бридж-банків, переказ активів і зобов'язань, продаж банків частинами або ж повністю. Про результативність таких заходів свідчить те, що у випадку закриття банку на вкладниках це практично не відображається – вони не втрачають доступу до своїх коштів ні на один день. Крім цього, це дає змогу усувати з ринку нежиттєздатні банки без нанесення суттєвої шкоди вкладникам і відповідно забезпечувати їх спокій.

Таким чином, діяльність Корпорації в області врегулювання проблемних банків і забезпечення захисту вкладників в основному підпорядкована одній меті – це не порятунок банків, а забезпечення виконання банками функцій, які необхідні суспільству. Ступінь досягнення цієї мети можна оцінити по тому, в якій мірі: вкладники закритих банків мають швидкий доступ до своїх застрахованих коштів і фінансових послуг; Корпорація оперативно виявляє і реагує на потенційні ризики, які загрожують фонду страхування депозитів; фонд і система страхування депозитів залишаються життєздатними.

Розглянуті вище принципи та досвід розвинених країн у сфері страхування депозитів дають змогу зробити наступні висновки. У світі все більше уваги приділяється тому, щоб держава мала у своєму розпорядженні механізми,

які максимально дозволяють зберегти банківські функції. Це є особливо необхідним при виникненні загроз безперервності функціонування системи платежів, стабільності фінансової системи та інтересам економіки в цілому. На жаль, в Україні передбачено лише обмежено коло заходів, зокрема, ліквідація банку та виплата відшкодування по вкладах, які найменше дозволяють зберегти дієвою банківську систему і які є найболючіші для клієнтів банків. В зв'язку з цим необхідною постає розробка конкретних заходів в Україні щодо реалізації зазначених принципів, які визначають сьгодні міжнародний стандарт ефективності систем страхування депозитів. Ці заходи – різного рівня складності. Більша їх частина потребує прийняття відповідних законодавчих актів. Важливим є те, щоб вони стали суттєвим елементом повноправної участі нашої країни у реалізації зусиль світового співтовариства, спрямованих на укріплення стабільності глобальної фінансової системи, і при цьому сприяли укріпленню нашої національної фінансової системи і системи захисту банківських вкладників.

3.2. Проблеми та перспективи розвитку Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні

Одним з найбільш дискусійних питань є питання щодо потреби й доцільності розширення функцій Фонду, зокрема щодо його участі у фінансовому оздоровленні проблемних банків.

На нашу думку, не варто зводити участь системи гарантування вкладів у фінансовому оздоровленні банківських установ лише до надання пільгових кредитів. Хоча слід зазначити, що така практика дуже поширена, наприклад, у Польщі. За період 2009-2011 рр. Фонд гарантування банків цієї держави надав фінансову підтримку 97 банкам на суму 800,3 млн. євро, в тому числі з метою фінансового оздоровлення – 506,5 млн. євро [60].

Здавалося б, що для системи гарантування вкладів вигідніше надати кредит, аби вивести банк із кризи, ніж у разі його банкрутства виплачувати відшкодування за вкладами. Проте треба пам'ятати, що такі операції належать до ризикових і можуть призвести до суттєвого послаблення позицій системи

гарантування вкладів, а це аж ніж не відповідає інтересам держави, суспільства, банківських установ тощо.

Як перспективний шлях фінансового оздоровлення проблемного банку за участі Фонду можна розглядати й такий варіант: створюється перехідний банк, що не лише захистить вклади, а й допоможе уникнути паніки у банківському секторі.

Під час удосконалення процедури відшкодування закладами у збанкрутілих банках головну увагу необхідно приділити з'ясуванню обставин, за яких варто розпочинати компенсаційні виплати. У більшості європейських країн механізм виплати відшкодувань починає діяти, коли банк офіційно оголошено банкрутом (повідомлення центрального банку) або коли стосовно банку винесено судову постанову про позбавлення права здійснювати депозитні операції [36, с.349].

Згідно з чинним законодавством України вкладники набувають права на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за рахунок ресурсів Фонду з дня настання недоступності вкладів [24].

Вітчизняна практика доводить, що з дня неспроможності банку виконати свої зобов'язання перед вкладниками згідно з умовами договору до прийняття рішення про ліквідацію та призначення ліквідатора може пройти досить тривалий період. Адже лише термін повноважень тимчасової адміністрації, призначеної Національним банком України, може тривати до одного року (для системоутворюючих банків – до двох років). Крім того, під час роботи в банку тимчасової адміністрації, аби створити сприятливі умови для відновлення його фінансового стану, НБУ має право запроваджувати мораторій на задоволення вимог кредиторів строком на шість місяців [32, с.171]. Це означає для вкладників неможливість отримання своїх заощаджень.

На думку науковців, вклади у вітчизняних банківських установах слід вважати недоступними не з моменту призначення ліквідатора, а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладнику. Зокрема, прискорену процедуру компенсаційних виплат практикують

в Угорщині: там недоступними вважаються вклади, за якими банківська установа протягом трьох робочих днів не здійснила платежі відповідно до умов договору.

Перспективним напрямом удосконалення процедури повернення коштів за вкладками є розширення форм виплати відшкодувань на зразок грошових переказів вкладникам через дебетну картку фонду в Угорщині, через чеки – у США, тощо. Це не лише забезпечує комфортні умови одержання компенсаційних виплат, а й дає змогу Фонду зекономити час і фінансові ресурси.

Нагального вирішення потребує питання залучення Ощадбанку до вітчизняної системи гарантування вкладів фізичних осіб. Світовий досвід переконує що ефективність системи захисту вкладників досягається насамперед за умови обов'язкової участі в ній усіх депозитних установ. Крім того, Директивою 94/19/ЄС обумовлено, що кредитні інституції, які не є членами програми гарантування вкладів, не мають права приймати депозити [26, с.23].

Питання участі Ощадбанку у Фонді останніми роками широко висвітлювала преса, інтернет-видання, відомі вчені-економісти і практики. На думку більшості з них, позитивне розв'язання цієї проблеми є принциповим принаймні з двох причин: по-перше, Ощадбанк необґрунтовано отримав конкурентні переваги над іншими банками – учасниками (тимчасовими учасниками) фонду; по-друге, Ощадбанк як один із найбільших операторів ринку вкладів населення теоретично може опинитися у складній ситуації, і тоді заходи щодо її врегулювання ляжуть важким тягарем на державний бюджет України.

Актуальність питання щодо членства Ощадбанку засвідчує і такий факт: саме ця фінансова установа сьогодні виконує функції соціального банку, а із 11 січня 2008 року - успішно виплачує заощадження вкладникам Ощадбанку колишнього СРСР. Але слід зважати, що це досить велике навантаження на один банк і є загроза погіршення, його фінансового стану в зв'язку з утратою потенційних прибутків, масовим звільненням персоналу тощо.

Насторожує і той факт, що з 2003 року Світовий банк залучив Ощадбанк до процедури спеціального моніторингу в зв'язку з веденням фінансовою установою збиткової діяльності (серед вимог Світового банку – скорочення портфеля

збиткових активів, обмеження ставки за депозитами до 80% від ринкової, що визначається як середньозважена ставка за десятьма найбільшими банками, та скорочення витрат на управління). Втім, за повідомленням директора Світового банку в справах України, Білорусі та Молдови Пола Бермінгхема, фінансовий стан Ощадбанку сьогодні не викликає занепокоєння і цілковито відповідає всім регуляторним і пруденційним вимогам Національного банку України. Починаючи з 2005 року, ця фінансова установа вперше за останні кілька років вийшла на прибуткову діяльність, повністю сформувала резерви під кредитні ризики та виконала встановлені НБУ економічні нормативи [31, с.48].

Зазначимо, що участь Ощадбанку у вітчизняній системі захисту вкладників сприятиме вирішенню ще одного важливого завдання - це додаткове джерело наповнення Фонду фінансовими ресурсами. Лише початковий збір Ощадбанку на користь Фонду в розмірі 1% від статутного капіталу становитиме 138,92 млн. грн. [61].

Проте основним аргументом на користь членства Ощадбанку в системі гарантування вкладів є те, що проголошена законодавством повна державна гарантія збереження вкладів населення та їх видача за першою вимогою нормативно не врегульована, і Ощадбанк на сьогодні не має дієвого механізму проведення виплат у разі банкрутства. Тому його клієнти фактично знаходяться в гіршому становищі порівняно з вкладниками інших банків, і мають цілком обґрунтовані підстави непокоїтися, що у разі неспроможності банку їхні вклади будуть відшкодовуватися протягом невизначеного часу, як це відбувається сьогодні в Україні з поверненням коштів вкладникам Ощадбанку СРСР. Що характерно, такий стан справ суперечить задекларованій місії Ощадбанку – «Відтворення ідеї тривалого заощадження коштів населення на принципах справедливої дохідності та надзвичайної надійності».

Саме держава як акціонер повинна бути найбільше зацікавлена у приєднанні Ощадбанку до вітчизняної системи обов'язкового гарантування вкладів.

Стосовно захисту інтересів вкладників Ощадбанку зазначимо, що рівень страхового покриття за рахунок коштів Фонду сьогодні є дуже високим, особливо якщо порівняти його з середнім обсягом вкладів населення в банках України. Тож принципових перепон на шляху до членства Ощадбанку у Фонді немає.

Досить цікавий спосіб подолання суперечностей, а головне - забезпечення реального захисту для вкладників Ощадбанку це запровадження субсидіарної відповідальності держави щодо вкладів населення в Ощадбанку. Таким чином, Ощадбанк здійснюватиме відрахування до Фонду, а його вкладники в разі банкрутства установи матимуть змогу на загальних підставах отримати відшкодування в розмірі діючого на той момент страхового покриття за рахунок коштів Фонду. Ідеєю субсидіарної відповідальності також передбачено можливість реалізації вкладником в Ощадбанку права на відшкодування державою тієї частини вкладу, що перевищує встановлену Фондом гарантовану суму покриття [18, с. 11].

На нашу думку, практичне використання такого механізму захисту вкладників доцільне лише на певному етапі розвитку системи гарантування вкладів або у разі різкого погіршення фінансового стану Ощадбанку. В подальшому від подібних схем варто відмовитися задля збереження здорової конкуренції на ринку банківських депозитів та уникнення непорозумінь, адже система гарантування вкладів повинна сприяти побудові цивілізованих ринкових відносин між населенням, банками і державою.

Для подальшого розвитку фонду гарантування вкладів потрібно врахувати основні рекомендації, серед яких: включення Ощадбанку до системи страхування, диференціація внесків та інші.

Розвиток інформаційних технологій Фонду в майбутньому повинний бути спрямований на підвищення ефективності діяльності Фонду по таких напрямках:

- впровадження нової системи виплат в режимі реального часу з застосуванням інструментів Національної системи масових платежів;
- впровадження безпечних компонентів розвитку Інтернет-ресурсів Фонду, основаних на web-технологіях;

- впровадження та розвиток системи ведення електронної документації;
- розвиток та розширення електронного документообігу для учасників (тимчасових учасників) Фонду, ліквідаторів банків, та банків-агентів;
- ведення та розширення бази даних інформації про учасників (тимчасових учасників) Фонду;
- розробка та удосконалення автоматизованих інструментів оцінки ризику та управління [12].

Обсяг ресурсів Фонду далекий від безпечного рівня, тому необхідно шукати шляхи його поповнення. Одним із таких шляхів може стати створення під контролем НБУ та Держфінпослуг дочірньої структури Фонду, яка б займалась управлінням невеликої частки його активів (10–20 %). Такий дозвіл на здійснення вкладень у корпоративні цінні папери не тільки дасть змогу збільшити фінансові ресурси Фонду, а й сприятиме розвитку вітчизняного фондового ринку.

Звісно, будь яка система не ідеальна, потрібно її постійно вдосконалювати з огляду на реалії та виклики сучасності. Тому зосередимо увагу на основних недоліках функціонування Фонду:

1. Поширення дії системи гарантування вкладів лише на захист інтересів фізичних осіб, не враховуючи інтереси фізичних осіб суб'єктів підприємницької діяльності та юридичних осіб.

2. Недостатність джерел формування ресурсів Фонду. З огляду на фінансову нестабільність НБУ опрацьовує проект щодо збільшення регулярних зборів вдвічі (з 0,25 до 0,5 % від обсягу залучених коштів). Уже прийняте рішення про надання Національним банком Фонду кредиту в розмірі 1 млрд. грн., а також про тимчасове фінансування виплат за рахунок щорічних внесків НБУ від перевищення кошторисних доходів над кошторисними витратами (в розмірі 20 % від перевищення доходів над його витратами, але не менше 1 млрд. грн.) [61].

3. Обмежені контрольні функції Фонду. Фонд не контролює процес виплати банками-агентами компенсацій вкладникам, а також не здійснює нагляд за санацією, ліквідацією банків. А це не відповідає світовій практиці, де відповідні

структури повністю контролюють процес від отримання внесків до видачі компенсацій вкладникам.

4. Виконання основних повноважень Фонду здійснюється через різні структури. Так, через НБУ Фонд здійснює інвестування ресурсів у державні цінні папери, через банки-агенти – виплачує компенсаційні платежі. Зважаючи на кризову ситуацію НБУ розробив нову схему виплат компенсацій: Фонд приєднується до НСМЕП, завдяки чому вкладники матимуть можливість отримати кошти через 41 банк та 4000 відділень, а сам Фонд зможе переводити кошти до банку-агента лише на вимогу вкладника, тобто Фонд матиме можливість розпоряджатися цими коштами до дня їх отримання вкладником.

5. Недосконала структура активів Фонду. Досить цікаві дані про структури активів американської Федеральної корпорації зі страхування депозитів (ФКСД) та активів Фонду. В американській корпорації 10 % активів спрямовується на корпоративні загальні та адміністративні витрати, 16 % – на страхові програми, 50 % – на програми нагляду та захисту споживачів, 24 % – на управління доходами. В Україні: 5,5 % – на утримання, 14,2 % – на гарантійні виплати, 80,3 % – на інвестиції в ОВДП. Усе це свідчить, що в Україні бракує програми захисту клієнтів банків, яка б базувалася на здійсненні Фондом моніторингу за учасниками фонду, санації проблемних банків, що говорить про необхідність розширення функцій та повноважень Фонду [31, с.51].

Українська реальність свідчить, що банкрутство банків – найбільш неефективний і найбільш застосовуваний метод в Україні. Урядові нашої країни доцільно впроваджувати в практику інші конструктивніші та ефективніші методи: організації угод з передавання активів та зобов'язань від «хворого» банку до «здорового» (бридж-банку) і надання фінансової допомоги банку (чи інвесторам) без його закриття. Ці два методи були перевірені на практиці в США, Канаді, Японії, Німеччині та багатьох інших країнах [32, с.174].

Таким чином, побудувати систему страхування депозитів, значить, прийняти виважене рішення, адже недбало побудована система може викликати проблеми, наприклад, «моральної шкоди» (moral hazard). Яким чином можна

побудувати ефективну систему страхування депозитів та уникнути проблеми моральної шкоди? Є кілька шляхів: ввести ліміт відшкодування, виключити окремі категорії депозитів із кола гарантованих, установити пропорційну систему виплат, ввести диференційовані внески для банків учасників залежно від ступеня ризику діяльності банку (risk adjusted system) [30, с.53].

Аби уникнути проблеми «моральної шкоди», необхідно при створенні системи страхування депозитів, ураховуючи поставлені перед системою завдання, визначити коло депозитних інструментів, які страхуватимуться. У багатьох країнах не страхуються депозити осіб та організацій, які мають можливість отримувати інформацію про фінансовий стан банку, а також забезпечувати дотримання ним ринкової дисципліни. І це абсолютно логічно, адже при створенні національної системи страхування депозитів за мету ставиться насамперед захист найменш освічених у галузі фінансів власників депозитів, які часто мають незначні за розміром суми, розміщені в банках. Тож, захищаючи малі інтереси, ставимо собі за мету великі цілі. В Україні Фонд не відшкодовує гарантовану суму за вкладками, розміщеними членами наглядової ради, ради директорів і ревізійної комісії банку; працівниками незалежних аудиторських фірм, які здійснювали аудиторські перевірки банку протягом останніх трьох років; акціонерами, частка яких перевищує 10 % статутного капіталу банку; вкладниками, які на індивідуальній основі отримували від банку пільгові відсотки та мали фінансові привілеї, що призвели до погіршення фінансового стану банку; вкладниками, які не були ідентифіковані ліквідаційною комісією та ін. [6, с.9].

Отже, одним зі шляхів збереження ринкової дисципліни і скорочення витрат на страхування депозитів, а також зменшення впливу «моральної шкоди» є пропорційне страхування, при якому відшкодовується не вся сума депозиту, а лише відповідна частина депозиту згідно з установленим на законодавчому рівні відсотком. Це стимулює вкладників виваженіше підходити до вибору банку та змушує проводити моніторинг його діяльності. Проте необхідно врахувати й недолік цієї системи – така схема не завжди виправдана щодо власників невеликих вкладів, адже вони не мають можливості проводити моніторинг через

обмежені фінансові можливості. Для того, аби послабити негативний ефект цього методу, можна порекомендувати застосовувати її не для всіх вкладів, а починати з певної суми для максимального захисту невеликих вкладників, а також для стимулювання великих вкладників не перекладати ризики на банк і самостійно стежити за фінансовим станом банку.

Корисним може бути досвід Росії, де стовідсоткова компенсація стосується вкладів, які не перевищують 200 000 руб., а більші суми відшкодовуються в розмірі 90 % від суми депозиту, але не більше ліміту відшкодування – 700 000 руб. [76, с. 27]. Для України при максимальному розмірі відшкодування в 200 000 грн. з урахуванням того, що 90 % усіх вкладів населення не перевищують 100 000 грн., доцільно ввести прогресивну шкалу компенсацій. Наприклад, вклад на суму до 100 000 грн. компенсується на 100 %, вклади відповідно до 125 000 грн. – на 90 %, від 125 000 до 200 000 грн. – в розмірі 75 % від суми депозиту.

Перспективний напрям розвитку української системи страхування вкладів – уведення диференційованої системи внесків банків-учасників Фонду залежно від ступеня якості кредитного портфеля та ступеня ризику діяльності банку. Зараз в Україні існує єдина шкала зборів, але вона містить у собі елемент несправедливості. З одного боку, всі банки сплачують однакові внески: і найнадійніші, які здійснюють безпечні капіталовкладення, і невеликі та проблемні, котрі проводять необґрунтовану ризиковану політику, а з іншого, це може призвести до послаблення контролю з боку держави. Поки що перехід української системи страхування вкладів до системи диференційованих внесків дещо передчасний, адже спочатку необхідно налагодити систему подання банками достовірної звітності, інформації, яка б дала можливість оцінити реальні ризики їхньої діяльності, потрібно розробити систему критеріїв, за якими здійснюватиметься оцінка ризиків, а також узгодити ці критерії та методологію ранжування банків за рівнем ризику з Національним банком України як головним органом нагляду за банківською системою.

Крім того, чинним законодавством та нормативно-правовими актами України залишилися не врегульованими питання щодо:

- можливості та форм інвестування коштів Фонду в умовах не проведення Міністерством фінансів України аукціонів з продажу державних цінних паперів;
- плати за користування Національним банком України тимчасовими вільними залишками коштів Фонду;
- порядку здійснення доплат фізичним особам у разі збільшення гарантованої суми відшкодування коштів [77, с. 24].

Таким чином, нормативно-правова основа діяльності Фонду потребує подальшого вдосконалення.

Надання Фонду додаткових функцій виведення неплатоспроможного банку з ринку має на меті:

- удосконалення процесу роботи з проблемними банками в Україні шляхом підвищення операційної та економічної ефективності такої роботи;
- прискорення процесу прийняття рішень про виведення з ринку банків, що, як наслідок, сприятиме підвищенню загального рівня довіри населення до банківської системи України;
- оптимізацію витрат Фонду, пов'язаних із виплатами вкладникам – фізичним особам;
- підвищення захисту прав інших кредиторів банків.

Виведення з ринку неплатоспроможного банку здійснюватиметься шляхом використання таких методів:

- ліквідація банку з прямим відшкодуванням з боку ФГВФО гарантованих депозитів вкладникам – фізичним особам;
- ліквідація банку з передачею / продажем його активів і зобов'язань, зокрема гарантованих депозитів, платоспроможному банку;
- передача / продаж активів і зобов'язань, зокрема гарантованих депозитів, банку платоспроможному банкові з подальшим відкликанням банківської ліцензії та ліквідацією неплатоспроможного банку;
- утворення перехідного банку з подальшим його продажем інвесторові, який відповідає визначеним критеріям, із переведенням на нього працюючих

активів і визначених зобов'язань неплатоспроможного банку, з подальшою ліквідацією неплатоспроможного банку;

- продаж цілого неплатоспроможного банку інвесторіві [68, с.228].

Метод виведення неплатоспроможного банку з ринку завжди обирається за принципом найменших витрат із можливістю надання з боку Фонду фінансової допомоги приймаючому банку.

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що вивчення досвіду роботи систем гарантування вкладів в інших країнах показує, що система гарантування вкладів в Україні має перспективи для розвитку. Практична діяльність Фонду показує як сильні, так і слабкі сторони створеної системи гарантування вкладів, що спонукає як сам Фонд, так Національний банк України та Уряд розглядати можливі шляхи подальшого розвитку системи гарантування вкладів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

На сьогоднішній день в банківському секторі однією з найболючіших проблем є захист інтересів вкладників, особливо найбільш незахищених з них - фізичних осіб. Найбільш вагомим є аспект гарантування вкладів. Слід зауважити, що досить часто має місце обмеженість можливостей оцінки ступенів ризику таких операцій. Саме тому в країнах із розвинутими ринковими відносинами розробляються механізми, які захищають вкладників від інвестиційного ризику. До них можна віднести систему страхування банківських депозитів. Основним ефектом системи страхування депозитів є попередження банківської паніки і відтоку депозитів.

Сьогодні обов'язкові системи страхування депозитів створено у 68 країнах світу, 32 з них - європейські. Сучасна практика страхування депозитів у європейських країнах доводить ефективність застосування єдиних міжнародних стандартів.

Нинішній стан розвитку фінансового сектору України зумовлює актуальність та важливість вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи побудови системи депозитного страхування в Україні. Забезпечуючи приріст депозитів, дана система сприяє підвищенню інвестиційних можливостей банку.

На наш погляд, першочерговим завданням вирішення проблеми страхування депозитів в Україні має бути, безумовно, створення ефективно діючої системи обов'язкового страхування депозитів фізичних осіб. Справедливим було б запровадження диверсифікованої системи виплат, тобто відшкодування коштів вкладникам у відсотковому відношенні до розміру вкладу. Наступним кроком має стати: охоплення страховими гарантіями усіх видів депозитів; посилення контролю за фінансовим станом банків, дотримання нормативних вимог Нацбанку, а також за наявністю рейтингів міжнародних рейтингових агенцій, що у свою чергу сприятиме виробленню дієвого механізму захисту вкладників від фінансового ризику.

Зважаючи на євроінтеграційний курс України на банківську систему у майбутньому очікують значні зміни, які проявляються передусім у підвищенні ролі і місця страхування фінансово-кредитних ризиків, зокрема депозитних, з метою забезпечення економічної стабільності.

ВИСНОВКИ

Дослідження основних етапів становлення та розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. Гарантування вкладів певною мірою гарантує їх ліквідність, а також сприяє запобіганню масового вилучення вкладів із банків. Наявність системи гарантування вкладів, з одного боку, спонукає банки до надмірно ризикованої діяльності, а з іншого – зменшує стимули суб'єктів економіки щодо зваженого вибору банку для розміщення вкладів.

2. Основні цілі, яких держава в особі законодавчих органів та регулятивно-наглядових банківських органів, зокрема центрального банку, намагається досягти при створенні системи гарантування вкладів, такі: сприяння створенню і мобілізації заощаджень, що має важливе значення для забезпечення реальних інвестицій в економіку; підвищення ступеня довіри до банківської системи; забезпечення стійкості банківської системи і грошового обороту; захист дрібних вкладників від ризиків, які вони не спроможні оцінити і врахувати у своїх економічних рішеннях.

3. Основною метою створення систем гарантування вкладів є захист інтересів вкладників-фізичних осіб. Надалі система гарантування вкладів може бути поширена і на вклади юридичних осіб.

4. Різноманітність застосовуваних у світовій практиці систем гарантування вкладів, з одного боку, дає можливість для вибору найбільш оптимального з варіантів, але з іншого, - ускладнює такий вибір.

5. Необхідність вдосконалення системи гарантування вкладів в Україні:

- сприятиме подальшому оздоровленню банківської системи за рахунок посилення контролю за банківською діяльністю і проведення відбору банків у страхову систему;

- підвищить довіру клієнтів за рахунок їх впевненості в поверненні своїх коштів;

- розширить ресурсну базу комерційних банків і поліпшить її структуру, що забезпечить і відповідне зростання банківських активів, і розширення банківської діяльності в цілому;

- через систему гарантування вкладів можна вирішувати ряд проблем регулювання банківської діяльності.

6. Необхідність гарантування повернення вкладів обумовлена факторами, пов'язаними з підтримкою стабільності кредитної системи, довіри до неї з боку вкладників, зниженням соціальної напруженості в суспільстві. Тільки ефективна, організаційно структурована система гарантування вкладів може забезпечити регулювання потоків грошових коштів населення у вигляді вкладів у банках і у вигляді виплат при настанні страхового випадку з фонду страхування вкладів, що робить її дієвим інструментом державної економічної політики.

7. Досвід побудови систем страхування вкладів за кордоном показав, що з урахуванням національних пріоритетів та економічного потенціалу в Україні була створена система страхування вкладів, при розробці якої враховано позитивний досвід функціонування систем страхування вкладів у США і європейських країнах.

8. З метою ефективного захисту інтересів вкладників, зміцнення довіри до кредитної системи країни в цілому, зниження морального ризику була розроблена законодавча основа механізму гарантування вкладів, передбачена Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Таким чином, новий закон суттєво розширює повноваження Фонду, надає йому більшої незалежності та самостійності у питаннях перевірки фінансового стану банків. Проте такі нововведення можуть не найкращим чином позначитися на фінансовій стійкості банківської системи. Звичайно, вони продиктовані необхідними реаліями та прагненням удосконалити існуюче регулювання, уникнути дублювання функцій уповноважених органів та забезпечити раціональне використання ресурсів.

9. Особливості сучасного періоду економічного розвитку України були прийняті до уваги вітчизняними економістами при розробці основних принципів системи гарантування вкладів. Так, найважливішими з них є: обов'язкова участь у

ній банків, що здійснюють свою діяльність на території країни і залучають на вклади кошти фізичних осіб; зниження ризиків настання несприятливих для вкладників наслідків у разі невиконання банками своїх зобов'язань у результаті банкрутств; прозорість діяльності системи гарантування вкладів.

10. Найбільш розвиненими і продуманими на сьогоднішній день є системи гарантування вкладів у Європі, зокрема, Німеччині, і в США. Дані види систем страхування депозитів пройшли тривалий етап розвитку, тому їх досвід слід врахувати при удосконаленні вітчизняної системи гарантування вкладів.

11. Важливим моментом при побудові системи гарантування вкладів є управління ризиками, найбільш поширеним серед яких є моральний ризик, а також вдосконалення нагляду за діяльністю банків з боку як держави, так і самих банків. Щоб зменшити проблему морального ризику, можна нормативно визначити залежність розміру відрахувань кожного банку від рівня ризикованості його активів. Таким чином буде припинено субсидування більш ризикованих банків менш ризикованими, притаманне чинній в Україні системі з фіксованим відсотком відрахування.

12. Для ефективного управління Фондом гарантування вкладів фізичних осіб держава повинна здійснити наступні заходи: досягти стабільності національної валюти; створити ефективну інфраструктуру української банківської системи; знизити вартість кредитів, що збільшить їх обсяг; здійснити диверсифікацію умов залучення депозитних ресурсів; завершити формування сприятливого правового середовища банківської системи, за якого фізичні особи будуть більш зацікавлені у проведенні депозитних та кредитних операцій.

13. Основною метою існування системи гарантування вкладів має бути не тільки захист інтересів вкладників, а й запобігання банкрутств. Тому система гарантування вкладів повинна поєднувати в собі власне механізм страхування вкладів з ефективним банківським наглядом, прозорою системою звітності і налагодженою законодавчою базою. Адже світова практика свідчить – своєчасно розпочата санація банку за участі капіталу Фонду може бути набагато дешевшою та безболісною, ніж виплата гарантованих депозитів у разі банкрутства банку.

14. Вихід системи гарантування вкладів фізичних осіб на принципово новий рівень – важкий процес, який потребує не лише залучення грошових коштів, але й займає багато часу. Однак, як показує досвід розвинених країн, можливість залучення вільних грошових коштів у домашніх господарств відкриває нові перспективи розвитку банківської системи, а, відповідно, й покращення економічного становища в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексійчук К.О. Фінансовий контроль у системі вкладів [Текст] / К.О. Алексійчук // Митна справа. – 2013. - №2. –С.123-129.
2. Аржевітін С. Чому і як реформувати систему гарантування вкладів [Текст] / С.Аржевітін // Вісник НБУ.- 2010. - № 11. – С.3-7.
3. Бакун О. Гарантування вкладів – складова гарантії фінансової стабільності [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2012. – № 7. – С. 48–50.
4. Банковское дело [Текст]: учебник / Финансовая академия при правительстве РФ/ под ред. О. И. Лаврушин. - Изд. 4-е, стер. – М . : КНОРУС, 2006. - 768 с.
5. Безвух С. В. Політика захисту вкладників в країнах Євросоюзу та Україні в період фінансової кризи [Текст] / С. В. Безвух // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. – Т. 1. – № 1. – С. 151–153.
6. Безвух С. В. Швидкість відшкодування вкладу як основоположний елемент системи захисту вкладів у банківських установах [Текст] / С. В. Безвух // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. – Том 1. – С. 9–11.
7. Берназюк Я. Проблемні питання сплати банками збору до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Текст] / Я.Берназюк // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 7. – С. 41–45.
8. Вешкин Ю. Г. Банковские системы зарубежных стран [Текст] : курс лекций / Ю. Г. Вешкин, Г. Л. Авагян. – М . : Экономистъ, 2006. - 400 с.
9. Волосович С. Особливості й тенденції розвитку національної системи страхування банківських вкладів в умовах євроінтеграції / С. Волосович, В. Тринчук // Вісник НБУ. – 2007. – № 8. – С. 28–34.
10. Волосович С. Підходи до оцінки системи страхування вкладів [Текст] // Вісник НБУ. – 2012. - №8. – С.19-23.
11. Волощенко Л. М. Розвиток системи страхування депозитів в умовах світової фінансової кризи [Текст] / Л. М. Волощенко // Проблемы развития

внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект Сборник научных трудов / Донецкий национальный университет. – Донецк, 2010. – С. 819-821.

12. Глущенко В. В. Система страхування банківських вкладів в Україні – виклики сьогодення [Електронний ресурс] // В. В. Глущенко, І. В. Штемпель. – Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Fkd/2009_1/R1/01.pdf.

13. Гордіца Т.М. Сучасні проблеми функціонування національної системи страхування вкладів фізичних осіб: теоретичний підхід [Текст] / Т.М. Гордіца // Фінанси України. – 2012. -№7. – С.15-22.

14. Грасюк О.Б. Перспективи розвитку системи гарантування вкладів фізичних осіб з огляду міжнародної практики [Текст] // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. - № 19. – С. 141-152.

15. Гриньков Д. Вкладчивые манеры: Приток банковских вкладов населения резко сократился. Привлекать вкладчиков не помогают даже заоблачные депозитные ставки. Доверие к банковской системе серьезно пошатнулось [Текст] / Д. Гриньков // Бизнес. – 2008. – № 41 (820). – С. 52–56.

16. Гусева А.Е. Система защиты банковских депозитов [Текст] / А.Е. Гусева // Банковское дело.– 2011. – № 1. – С. 22–24.

17. Директива 94/19/ЄС Європейського Парламенту: Ради «Щодо схем гарантування депозитів» від 30 травня 1994 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_275.

18. Доценко, Н. Гарантування вкладів: українська модель [Текст] / Н. Доценко // Цінні папери України. - 2009. - № 21. - С. 10-12

19. Другов О. О. Необхідність страхування депозитів фізичних осіб в сучасних економічних умовах [Текст] / О. О. Другов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 7. - С. 176-182

20. Дубинский А. Доходы ФГФВЛ вырастут [Текст] / А. Дубинский // Экономические известия. – 2008. – 12 нояб. – С. 5.

21. Евстратенко Н.Н. Перспективы развития системы страхования банковских вкладов [Текст]: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук:

спеціальність 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит»/Н.Н. Евстратенко. - Москва: Акад. нар. хоз-ва при Правительстве РФ, 2007. - 24 с.

22. Єгоричева, С. Б. Організація діяльності банків у зарубіжних країнах [Текст] : навчальний посібник / С. Б. Єгоричева. – К . : ЦУЛ, 2007. - 208 с.

23. Єпіфанов, А. О. Операції комерційних банків [Текст] : навчальний посібник / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. - Суми : ВТД "Університетська книга", 2010. – 196 с.

24. Закон України “Про систему гарантування вкладів фізичних осіб” від 23.02.2012 р. № 4452-VI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.

25. Закон України “Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб” від 20.09.2001 року № 2740-III / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. - № 5. - ст. 30

26. Засядько О.О., Михайлюк Р.В. Особливості функціонування системи страхування депозитів в Україні / О.О.Засядько, Р.В. Михайлюк // Світ фінансів. – 2011. - №5. – С. 17-24.

27. Звіт про діяльність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2012 рік. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fg.org.ua/ua/Reg_diyalnist/New_Project_Fund.pdf.

28. Ілляшенко С. Страхування вкладів фізичних осіб [Текст] / С.Ілляшенко // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 3. – С. 21–22.

29. Інформація для вкладників про систему гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс] // Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Режим доступу: http://www.fg.org.ua/ua/Zagal_info.html

30. Іщенко. О. Перспективи розвитку системи страхування депозитів у світлі євроінтеграції [Текст] / О. Іщенко // Вісник НБУ. – 2008. - №5. – С. 52-58

31. Іщенко, О. В. Фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб: адаптація зарубіжного досвіду [Текст] / О. В. Іщенко // Формування ринкових відносин в Україні. - 2013. - № 1. - С. 47-52

32. Кожель Н. Моделі забезпечення державних гарантій прав вкладників [Текст] / Н.Кожель // Регіональна економіка. – 2012. – №1. – С.170 – 176.
33. Корольова Н.В. Механізм захисту банківських депозитів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/.../Koroleva.pdf>.
34. Кравченко Н. Г. Правові засади створення та використання фонду системи гарантування вкладів України [Текст] / Н. Г. Кравченко // Наукові записки. – 2007. – Том 64. – Юридичні науки. – С. 65–69.
35. Колісник, М. Б. Сутність та структура побудови банківської системи України [Текст] / М. Б. Колісник // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. - № 20. – С. 220-226.
36. Костогриз, В. Г. Гарантування вкладів як важливий чинник конкурентоспроможності банківської системи України [Текст] / В. Г. Костогриз // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ "УАБС НБУ" ; ред. А. О. Єпіфанов. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. - Вип : 23. - С. 346-352.
37. Мазур Т. В. До проблеми реформування правового режиму фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні [Текст] / Т. В. Мазур // Міжнародна наук.-практ. інтернет-конференція : «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.lex-line.com.ua>.
38. Мазур Т. В. Система гарантування вкладів фізичних осіб у банках. Сучасний стан і перспективи розвитку [Текст] : монографія / Т. В. Мазур. - К. : Київ. ун-т, 2010. - 198 с.
39. Мельников А.Г. Дифференцированные взносы в фонд страхования вкладов: мировой опыт и возможности его применения в России. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.asv.org.ru/agency/soviet/meetings/>.
40. Мельников А. Г. Влияние системы страхования вкладов на рынок депозитов и поведение населения [Текст] / А. Г. Мельников // Деньги и Кредит. – 2013. - №3. – С. 10-14.

41. Меморандум «Захист споживачів фінансових послуг: міжнародний досвід» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua>.
42. Михайловська. І. М. Сутність терміна «вклад (депозит)» в умовах сучасних вимог гарантування вкладів фізичних і юридичних осіб [Текст] / І. М. Михайловська, С. В. Безвух // Актуальні проблеми розвитку реіону: Збірник наукових праць. – 2008. Вип. 4, Т.2. С. 180-186.
43. Молодико К.Ю. Система страхування (гарантування) вкладів: новітні тенденції [Текст] / К.Ю. Молодико // Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. – 2013.- № 1. – С.192-196.
44. Набок Р., Черкашина К. Обґрунтування підходів до функціонування системи страхування депозитів та її вплив на банківський сектор України / Р.Набок, К.Черкашина // Вісник Національного банку України.– 2010. – № 7. – С. 36–39.
45. Новикова В. Риски банкрутства банків [Текст] / В.Новикова // Аналитический банковский журнал. – 2011. – № 10. – С. 60–62.
46. Обзор экономических показателей // Экономическая экспертная группа// [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.budgetrf.ru/Publications/Magazines/EEG/EEG200811191618/world/EEG200811191618_000.zip.
47. Огієнко В. І. Система гарантування депозитів фізичних осіб в Україні [Текст]: Монографія / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. С. Смовженко. – Львів: ЛБІ НБУ, 2006. – 178 с.
48. Огієнко В. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – гарант захисту «малих «вкладників в Україні / В. Огієнко, Т. Раєвська // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 6. – С. 39–44.
49. Огієнко В., Раєвська Т. Досвід захисту вкладів у Болгарії / В. Огієнко, Т. Раєвська // Вісник Національного банку України. – 2007.– № 4. – С. 17–21.
50. Огієнко В., Раєвська Т. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб – гарант захисту “малих” вкладників в Україні / В. Огієнко, Т. Раєвська // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 6. – С. 39–44.

51. Огієнко В.І. Світовий досвід гарантування депозитів населення (на прикладі США і Німеччини) [Текст] / В.І. Огієнко // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2002. – Вип. 6 (37): Транскордонне співробітництво, ринкова інфраструктура та фінансово-інвестиційна діяльність. – С. 296-313.

52. Огієнко В.І., Серветник І.В. Забезпечення фінансової стійкості систем страхування депозитів / В.І.Огієнко, І.В. Серветник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUbsNbU/2008_3/Visnyk%20UBS%20NBU%203_154.pdf.

53. Основополагающие принципы для эффективных систем страхования депозитов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iadi.org/docs/Russian_IADI_BCBS_Core_Principles.pdf.

54. Офіційний сайт Агентства зі страхування вкладів // Відшкодування за вкладами// [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.asv.org.ru/legislation/search/>

55. Офіційний сайт Асоціації французьких банків (недержавна) // Сума страхового відшкодування // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.garantiedesdepots.fr/spip/spip.php?article48&id_rubrique=16.

56. Офіційний сайт Корпорації страхування депозитів в Японії (федеральна) // Роль та функції системи страхування вкладів // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dic.go.jp/english/e_seido/e_seido2005.pdf.

57. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.

58. Офіційний сайт Федеральної асоціації німецьких банків (недержавна) // Мережа страхування банківських внесків // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.dic.go.jp/english/e_seido/e_seido2005.pdf.

59. Офіційний сайт Федеральної корпорації страхування депозитів // Страхування вкладів // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fdic.gov/deposit/insurance/index.html>.

60. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів в Польщі (недержавний) // Функції Фонду гарантування вкладів // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bfg.pl/?m_id=668.

61. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua/ua/>.

62. Паламарчук А. Проблемні питання страхування вкладів населення в Україні [Текст] / А.Паламарчук // Вісник Національного банку України. – 2007. – № 2. – С. 34–35.

63. Положення “Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою CAMELS”, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 08.05.2002 р. № 171.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0171500-02>.

64. Пригожина А. Трансформація систем гарантування вкладів до та після світової фінансової кризи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.org.ua/ua/prezentacii.html>.

65. Реверчук О.С. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб у системі економічної безпеки розвитку банківництва України [Текст] / О.С. Реверчук // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. – № 3.- С.8-15.

66. Рисін В.В. Аналіз діяльності системи гарантування депозитів у Польщі [Текст]/ В.В. Рисін // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. – Львів, 2022. – Вип. 1 (32): Проблеми формування і реалізації політики сприяння розвитку підприємництва в Україні. – С. 229-236.

67. Семенова М.В. Система страхування вкладов и стратегии вкладчиков российских банков [Текст] / М.В.Семенова // Деньги и кредит.– 2011. – № 10. – С. 21–31.

68. Серветник І.В. Аспекти розвитку системи гарантування вкладів в Україні [Текст] / І.В. Серветник // Вісник університету банківської справи НБУ. – 2011. - № 2. – С.228-231.

69. Система гарантування вкладів в Україні [Текст]: монографія / [Кротюк, В.І. Огієнко В. Л, Раєвська Т. О., та ін.] ; за заг. ред. Т. С. Смовженко ; НАН України, Ін-т регіон. досліджень, НБУ, Львів. банків.ін-т, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. – Л., 2004. – 255 с.

70. Ситнік І. В., Саєнко В. Б. Розвиток системи державного гарантування вкладів як засіб стабілізації банківського сектора України / І. В. Ситнік, В. Б. Саєнко // Збірник наукових праць Пол НТУ.- Випуск 135. -Том 147.- С.150-154.

71. Скоморович І. Г. Місце Фонду гарантування вкладів фізичних осіб у забезпеченні стабільності грошово-кредитної системи України [Текст]/ І. Г. Скоморович // Вісник ПолтНТУ. Економіка і регіон.-2009. – № 1 (20). – С.165–167.

72. Соколов Ю.А., Амосова Н.А. Система страхування банківських ризиків [Текст]. Научное исследование / Ю.А. Соколов, Н.А. Амосова.– М. : Издательство Элит, 2003. – 288 с.

73. Соколов О. Практика страхування депозитів у розвинутих країнах світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/strah_rynok/059.htm

74. Схеми страхування вкладів Гернси (Великобританія) // Система компенсації // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dcs.gg/about-the-scheme/>.

75. Тигітко С. Система гарантування вкладів в Україні: сучасний стан і перспективні напрями розвитку [Текст] / С. Тигітко // Вісник НБУ. – 2004. - № 8.- С. 4-5.

76. Трунин С. Н., Мартыненко П. Г. Значение системы страхования вкладов в банковской системе России [Текст] / С. Н. Трунин, П. Г. Мартыненко // Финансы и Кредит. - 2012. - № 20. - С. 24-29

77. Турбанов А. В. Мировой финансовый кризис: защита вкладчиков – приоритетная задача / А. В. Турбанов, Н. Н. Евстратенко // Банковское право. – 2011. -№10. – С.23-30.

78. Черный Р. От гарантии до ликвидации [Электронный ресурс] / Черный Р. // Коммерсант-Украина. - № 111 - 05.07.2010. - Режим доступа: <http://www.kommersant.ua/doc.html?docId=1407849>

79. Шаринська, О. Є. Обов'язкове резервування як інструмент грошово-кредитного регулювання цінової стабільності [Текст] / О. Є. Шаринська // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць / ДВНЗ "УАБС НБУ" ; ред. А. О. Єпіфанов. - Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. - Вип : 14. - С. 101-114.

80. Юлова Е.С. Страхование банковских вкладов граждан в России и за рубежом [Текст] //Актуальные проблемы права: сб. научных трудов. – Вып. 5 / [Под ред. Е. В. Протас]. – М. : МГИУ, 2009. – С. 89-110.

Додаток А

**Підходи, що використовуються для оцінки системи гарантування
вкладів**

Група	Підхід, країни застосування	Переваги	Недоліки
Підходи, що базуються на кількісних критеріях	Оцінка прогнозних витрат, які залежать від імовірності дефолту банку, відповідальності страховика депозитів відносно цього банку і розміру збитків, яких може зазнати страховик депозитів у разі банкрутства банку (Перу)	Відносна об'єктивність їх факторів, прозорість, менший ризик опротестування	Ефективність залежить від своєчасної, якісної інформації, яку важко отримати
	Єдина ставка відрахувань стягується з усіх банків-учасників і до неї додається «надбавка», що залежить від значення показників достатності капіталу, якості активів та резервування (Туреччина)		
Підходи, що базуються на якісних критеріях	Поєднання рейтингових оцінок та висновків органів нагляду (Колумбія, Гонконг)	Надають інформацію щодо поточного та майбутнього профілю ризиків банків	Недостатня прозорість. Високий ризик апеляцій з приводу наданих рейтингів. Незнане врахування важливих кількісних факторів
Підходи, що базуються на поєднанні кількісних та якісних критеріїв	Комбінація коефіцієнтів пруденційного та фінансового аналізів ризиків, застосовуваних відносно обсягу депозитів кожного банку. (Франція)	Враховує широкий діапазон інформації	Має високі вимоги до інформації. Часто оскаржується
	Застосування 14 окремих якісних і кількісних параметрів оцінки (Канада)		
	Встановлюються базові та додаткові внески (Аргентина)		
	Рейтинги визначаються на основі достатності капіталу та рейтингу наглядового органу (США, Тайвань)		